

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Eva MÁLKOVÁ

Sociální a politické konflikty v Chiapasu

bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2007

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci řešila sama a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu a další zdroje informací.

Olomouc, 20. května 2007

.....
podpis

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce RNDr. Miloši Fňukalovi Ph. D., za jeho trpělivost, vstřícný přístup a připomínky, které mi pomohly při zpracování tématu.

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Geografie

Školní rok: 2005/06

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

student

Eva MÁLKOVÁ

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

Sociální a politické konflikty v Chiapasu

Social and political conflicts in Chiapas

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je komplexní geografická charakteristika mexického státu Chiapas. Autorka práce se vedle fyzickogeografické a sociálněgeografické charakteristiky území zaměří na ekonomické, sociální a kulturní souvislosti zapatistického povstání (problém postavení indiánského obyvatelstva, jeho vztahy k mesticům, vlastnické poměry k půdě, důsledky extrémní chudoby, porušování lidských práv apod.). V závěru autorka nastíní perspektivy dalšího vývoje regionu.

Struktura práce:

1. úvod
2. cíle práce
3. metody
4. historický vývoj území Chiapasu
5. fyzickogeografické poměry území
6. sociálněgeografická charakteristika území
7. zapatistické povstání a jeho sociální a politické souvislosti
8. závěr
9. shrnutí – summary, klíčová slova – key words (v českém a anglickém jazyce)

Bakalářská práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách:

bod 2, 3, 4 zadání:	červenec–říjen 2006
bod 5 zadání:	do 31. 12. 2006
bod 6 zadání:	do 31. 1. 2007
bod 7 zadání:	do 31. 3. 2007
zpracování textu BP:	leden–duben 2007

Rozsah grafických prací: grafy, schémata, mapy

Rozsah průvodní zprávy: 12 000 slov základního textu + práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

- Práce věnované zapatistickému povstání, právům domorodců v Mexiku apod., zejména:
Pečínka, P.: Od Guevary k zapatistům – přehled, složení a činnost gerilových hnutí Latinské Ameriky. Brno: Doplněk 1998.
Mácha, P.: Plamínek v horách, požár v nížině. Indiánské povstání v mexickém Chiapasu., Brno: Doplněk 2003.
Slačálek, O., Dvorská, A.: Zapatisté v Mexiku: deset let revoluce. Britské listy, 2003.
Strmiska, M.: Terorismus a demokracie. Brno: Mezinárodní politologický ústav 2001.
- Zdroje na internetu, např.: www.ezln.org, www.fzln.org, www.chiapas.indymedia.org, www.stuggle.ws/mexico.html, <http://fbc.binghamton.edu/commentr.htm>
- Obecně geografické práce o Mexiku a Latinské Americe

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Datum zadání bakalářské práce: 14. 6. 2006

Termín odevzdání bakalářské práce: 15. 5. 2007

vedoucí katedry

vedoucí bakalářské práce

OBSAH

1. ÚVOD	10
2. CÍLE PRÁCE	11
3. METODY ZPRACOVÁNÍ.....	12
4. FYZICKOGEOGRAFICKÉ POMĚRY ÚZEMÍ.....	13
4.1. RELIÉF	13
4.2. KLIMA	13
4.3. BIOSFÉRA	14
4.4. HYDROSFÉRA.....	16
5. SOCIÁLNĚGEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ.....	16
5.1. HISTORICKÝ VÝVOJ ÚZEMÍ DNEŠNÍHO CHIAPASU	16
5.1.1. Nejstarší civilizace na území dnešního Chiapasu	16
5.1.2. Conquista	17
5.1.3. Společenské a kulturní změny po příchodu Španělů.....	18
5.1.4. Konec nadvlády Španělů.....	19
5.2. ADMINISTRATIVNÍ ROZDĚLENÍ.....	20
5.3. OBYVATELSTVO.....	21
5.4. GRAMOTNOST.....	22
5.5. NÁBOŽENSKÁ A JAZYKOVÁ STRUKTURA	23
5.6. HOSPODÁŘSTVÍ	24
5.6.1. Zemědělství.....	25
5.6.2. Cestovní ruch.....	26
6. ZAPATISTICKÉ POVSTÁNÍ, JEHO SOCIÁLNÍ A POLITICKÉ SOUVISLOSTI.....	27
6.1. FAKTORY PŘEDCHÁZEJÍCÍ ZAPATISTICKÉMU POVSTÁNÍ.....	28
6.1.1. Mexická revoluce	28
6.1.2. Agrární reforma.....	30
6.1.3. Vznik rolnických a indiánských hnutí v Mexiku	31
6.1.4. Guerrillové hnutí	33
6.1.5. Vstup Spojených států mexických do NAFTA	34
6.1.6. Situace v Chiapasu od 70. let	34
6.2. ZAPATISTICKÉ POVSTÁNÍ	37
6.2.1. Cíle a požadavky zapatistů.....	38
6.2.2. Vznik a struktura Zapatovy armády národního osvobození – EZLN.....	40
6.2.3. Mírové rozhovory	43
6.2.4. Obnovení rozhovorů – Dohody ze San Andrés (Acuerdos de San Andrés).....	44
6.2.5. Případy porušování lidských práv	46

6.3. ZAPATISTÉ DNES – PERSPEKTIVY VÝVOJE.....	47
7. ZÁVĚR.....	50
8. SHRUTÍ.....	52
SUMMARY	53
9. BIBLIOGRAFIE	54

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ACR	<i>Alianza Campesina Revolucionaria</i> Revoluční rolnická aliance
ANCIEZ	<i>Alianza Nacional Campesina Independente Emiliano Zapata</i> Národní nezávislá rolnická aliance Emiliano Zapata
ASERCA	<i>Apoyos y Servicios a la comercialización Agropecuaria</i> Program na podporu a pomoc při komercializaci zemědělské výroby
CCRI	<i>Comités Clandestinas Revolucionarias Indígenas</i> Tajné revoluční indiánské výbory
CIOAC	<i>Central Independiente de Obreros Agrícolas y Campesinos</i> Nezávislá centrála zemědělských dělníků a rolníků
CNC	<i>Confederación nacional campesina</i> Národní federace rolníků
CNPA	<i>Coordinadora Nacional Plan de Ayala</i> Národní koordinační výbor Plánu z Ayaly
COCOPA	<i>Comisión para la Concordia y Paz</i> Komise pro usmíření a mír v Chiapasu
ERM	<i>Ejército Rebelde Mexicano</i> Mexické povstalecké vojsko
EZLN	<i>Ejército Zapatista de Liberación Nacional</i> Zapatova armáda národního osvobození
FALN	<i>Fuerzas Armadas de Liberación Nacional</i> Ozbrojené síly národního osvobození
FLN	<i>Fuerzas de Liberación Nacional</i> Síly národního osvobození
FZLN	<i>Frente Zapatista de Liberación Internacional</i> Zapatova fronta národního osvobození
NAFTA	<i>North America Free Trade Agreement</i> Dohoda o severoamerické zóně volného obchodu
OCEZ	<i>Organización Campesina Emiliano Zapata</i> Rolnická organizace Emiliano Zapata

PAN	<i>Partido Accion Nacional</i> Stran národní akce
PNR	<i>Partido Nacionál Revolucionario</i> Národní revoluční strana
PP	<i>Partido de Pobres</i> Strana chudých
PRD	<i>Partido de la Revolución Democrática</i> Strana demokratické revoluce
PRI	<i>Partido Revolucionario Institucional</i> Revoluční institucionální strana
PROCAMPO	<i>Programa de Apoyos directos al Campo</i> Program na přímou podporu venkova
PRODESCH	<i>Programa de Desarrollo Socioeconómico de los Altos de Chiapas</i> Program pro socioekonomický rozvoj Chiapasu
SEPI	<i>Secretari de Pueblos Indios</i> Odbor pro indiánské záležitosti
UCEZ	<i>Union de comuneros Emiliano Zapata</i> Unie komunardů Emiliano Zapata
URGN	<i>Unión Revolucionaria Nacional de Guatemala</i> Guatemalská národní revoluční jednota

1. ÚVOD

Poslední dobou se dostává do popředí zájem o nejrůznější teroristické skupiny. V počátcích povstání v roce 1994 byli i zapatisté označováni mexickou vládou za teroristické hnutí. I přes nelichotivé charakteristiky mexické vlády si přece jenom hnutí získalo značnou podporu světové veřejnosti, čímž mě zaujalo, protože široká obliba není u teroristických hnutí zrovna moc obvyklá. Zapatistické hnutí se mi zdá velmi odlišné, jak od islamistických teroristických skupin, tak i od ostatních guerrilových hnutí, které se v Latinské Americe zformovala. Jistě to bude zásluhou vedení, kde má pravděpodobně největší váhu slovo Marose – bílého kreolského intelektuála, který se (možná záměrně) nechává oslovovat *subcomandante* – poddůstojník. Jejich organizace založená na tradičních indiánských obcích se mi zdá moderní. Samotné hnutí je velmi pokrokové, dává důraz na rovnost mezi muži a ženami, nevstupuje do politických stran a hlásá, že změny musí probíhat od lidí – tedy zdola. Při ozbrojeném povstání v roce 1994 dávali zapatisté velký důraz na dodržování Ženevských konvencí – bohužel narozdíl od mexické vlády.

Zapatistické hnutí je mi velmi sympatické, asi jedině jeho úskalí je přílišná víra v komunismus, který se dá možná dobře uplatňovat na úrovni indiánských obcí, ale všichni jsme si moc dobře vědomi toho, jak vypadá komunismus na úrovni státu.

2. CÍLE PRÁCE

Cíle bakalářské práce jsou v souladu se zadáním: popsat v širších souvislostech sociální a politické konflikty v Chiapasu. V úvodní kapitole bude rozebrána komplexní geografická charakteristika státu Chiapas a historický vývoj jeho území. V následující kapitoly budou věnovány faktorům předcházející zapatistickému povstání zejména pak mexické revoluci, agrární reformě a vlastnickým poměrům k půdě, vzniku rolnických a guerrilových hnutí. Důraz bude kladen i na zapatistické hnutí, jeho strukturu, vznik a na porušování lidských práv v Chiapasu. Poslední kapitola bude věnována perspektivám vývoje na daném území.

3. METODY ZPRACOVÁNÍ

Při psaní této bakalářské práce byla použita rešeršně-kompilační metoda, tedy sbírání a kompletace dat, pro jejich následnou interpretaci.

Slova ve španělském jazyce jsou psána kurzívou a následně přeložena v závorkách. Všechny zkratky použité v práci jsou vysvětleny na začátku práce v kapitole Seznam zkratek. Nepřímé citace jsou popsány pomocí poznámky pod čarou. Tyto poznámky dávají přehled o zdrojích použité pro tuto práci. Pokud jde o přímé citace jsou v textu odlišeny uvozovkami a psány kurzívou.

Údaje a poznatky, které byly použity v bakalářské práci, byly získány z literárních pramenů a internetových zdrojů. Statistické údaje byly většinou získány z mexického statistického úřadu nebo vládních stránek státu Chiapasu. Podkladem pro obecně geografické informace byly internetové stránky *Instituto de Geografía de Universidad Nacional Autónoma de Mexico*.

Pro kapitoly věnované zapatistům byla použita literatura věnovaná všeobecně Latinské Americe nebo Mexiku. Důležitým zdrojem dat byly také vlastní stránky zapatistů. V kapitole Případy porušování lidských práv bylo čerpáno ze serverů mezinárodních organizací zabývajících se lidskými právy – Amnesty International a Human World Watch.

4. FYZICKOGEOGRAFICKÉ POMĚRY ÚZEMÍ

Chiapas je nejjižnějším státem Spojených států mexických. Ze severozápadu ho obklopují státy Oaxaca, Veracruz a Tabasco, na východě sousedí s Guatemalou. Rozloha činí 75 634,4 km²¹.

4.1. RELIÉF

Chiapasem téměř rovnoběžně s pobřežím Tichého oceánu probíhají pohoří Sierra Madre de Chiapas a Las Montañas del Norte de Chiapas, která výrazně ovlivňují i klima státu, protože tvoří přirozenou hradbu pro pronikání srážek jak od Tichého oceánu, tak i od Mexického zálivu. Pás mezi Sierra Madre de Chiapas a Tichým oceánem je vyplněn velice úrodnou rovinou (Llanura costera) nazývanou Soconusco. Jsou zde velice příznivé podmínky pro zemědělství, už v koloniálním období se jednalo o centrum pěstování kakaa a následně i kávy.² Dále na severo-východ reliéf přechází v nejvyšší pohoří Chiapasu, a to právě v Sierra Madre de Chiapas. Nejvyšší vrchol - sopka Tocaná, která dosahuje výšky 4000 m n. m. - se nachází na hranici s Guatemalou. Mezi pásy pohoří Sierra Madre de Chiapas a Las Montañas del Norte se rozkládá Meseta Central (někdy také nazývaná jako Chiapasské výšiny nebo Los Altos). Dosahuje do výšek 2000 m a dále se člení na Meseta de San Cristóbal a Meseta de Comitán. Na jihovýchodě se Meseta Central svažuje do Depresión central de Chiapas, která lemuje tok řeky Grijalvy. Západní svahy Las Montañas del Norte se svažují do nížinaté a bažinaté oblasti Lacandonkého pralesa (Selva Lacandona).

4.2. KLIMA

Území státu Chiapas leží v tropickém podnebném pásu. Ovšem největší vliv na klima Chiapasu má jeho reliéf, vzdálenost od oceánu a pasáty. Jak už bylo řečeno, téměř rovnoběžně s pobřežím Tichého oceánu prochází Chiapasem soustava horstev, která je kolmá na proudění vlhkého vzduchu od oceánu, a tudíž zachycuje srážky. Proto je Meseta Central, která leží mezi hřebeny, o něco sušší a střídají se zde období sucha a dešťů.

1 Chiapas, Secretaría de turismo. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na <<http://www.turismochiapas.gob.mx/lang.php?lang=es>>.

2 NOBLE.; et al., (2003, 814)

Období sucha začíná v listopadu a končí v březnu. Nejsušší měsíce jsou prosinec, leden a únor, kdy úhrn srážek klesne až na 4 mm za měsíc.³ Období dešťů začíná v dubnu

a končí v říjnu. V jižní části státu vrcholí v červenci až v září a v severní části, která je silně ovlivněna pasátovým prouděním, vrcholí již v květnu. Úhrny srážek dosahují až ke 4000 mm měsíčně v severní vlhké část. Extrémy jsou až 5000 mm za měsíc, nebývají ale dosaženy na horách, nýbrž v oblastech s nadmořskou výškou 100–600 m n. m.⁴ Pasátovým prouděním, které přináší vlhkost z Mexického zálivu, je ovlivněno severní území, především pak oblast Lacadonského pralesa. Dále se pasáty nedostanou, protože jim přirozenou překážku dělají Las Montañas del Norte de Chiapas. Teplota je na celém území poměrně vyrovnaná, klesá pouze s rostoucí nadmořskou výškou. Území tak můžeme rozdělit na čtyři teplotní oblasti⁵:

- Oblast horkou (cálidas), kde průměrné roční teploty můžeme zařadit do intervalu 22–26° C. Patří sem oblasti s nejnižší nadmořskou výškou, zejména pak oblast podél tichomořského pobřeží, Depresión central de Chiapas a oblast Lacadonského pralesa na severu
- Oblast, kde průměrné roční teploty dosahují 18–22° C (semicálidas), kam patří svahy hor v nadmořské výšce mezi 1000 až 2000 m n. m.
- Oblast, kde se průměrné roční teploty pohybují v rozmezí 12–18° C (templadas), kam patří oblast Sierry Madre de Chiapas, Las Montañas del Norte a Mesety Central s nadmořskou výškou kolem 2000 m n. m.
- Oblast, kde průměrné roční teploty dosahují 5–12° C (semifrías), jde o oblasti s nadmořskou výškou nad 3000 m n. m.

4.3. BIOSFÉRA

Chiapas má specifickou flóru a faunu. Území státu se totiž nachází na rozhraní mezi Neoarktickou a Neotropickou biogeografickou oblastí. Biologové vytvořili pro Chiapas speciální oblast nazývanou *Pleistocene Refuge*.⁶ Díky svému horskému charakteru území mnoho druhů přežilo klimatické změny a vymírání během poslední doby ledové, proto se na území nachází mnoho endemitů. Nejbohatší na druhy je asi Lakandonská džungle,

³ ZAPEDA (2005, 180)

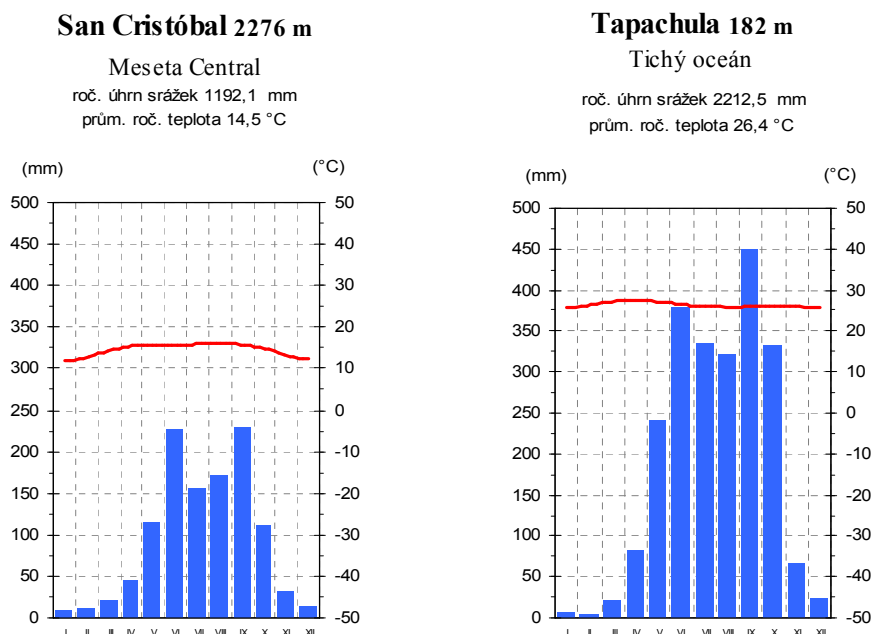
⁴ ZAPEDA (2005, 180)

⁵ ZAPEDA (2005, 181)

⁶ *Nature* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-05-11]. Dostupné na <<http://www.nature.org/wherewework/northamerica/mexico/work/art8619.html>>.

nachází se zde až 30 000 druhů rostlin z nichž pouze 22 000 bylo popsáno.⁷ Specifické jsou i druhy savců a plazů. Ze vzácných savců se v Chiapasu nachází například tapír, jaguár, puma, vřešťan, mravenečník. Z plazů můžeme jmenovat například krokodýla říčního. Tuto specifickou přírodu v Chiapasu velice negativně ovlivňuje rozšiřující se rančerství a intenzivní zemědělství.

Celé území Chiapasu je poměrně silně zemědělsky využíváno, zemědělství je totiž pilířem místního hospodářství. Nejvíce využívány jsou regiony Soconusco a Norte. Zemědělská činnost postupně proniká i do Lakadonské džungle. Rolníci v Chiapasu mají vlastní klasifikaci půd – *Tierra Negra*, *Tierra Baya*, *Tierra Colorada*, *Tierra Colorada – Arenosa*, *Tierra Cascajosa*.⁸ Nejúrodnější je *Tierra Negra*, která obsahuje nejvíce organické složky a vyvážený podíl písčitých a jílovitých částic. Tato půda se nachází v zemědělsky nejvíce využívaných oblastech, tedy v regionech Soconusco a Norte. Půda v Chiapasu je kvůli horskému terénu a nešetnému intenzivnímu zemědělství silně ohrožena erozí.

Obr. č. 1: Klimatické diagramy reprezentující dvě odlišné klimatické oblasti v Chiapasu.⁹

⁷ *Nature* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-05-11]. Dostupné na <<http://www.nature.org/wherewework/northamerica/mexico/work/art8619.html>>.

⁸ *International maize and wheat Improvement center* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <http://www.cimmyt.cgiar.org/Research/Economics/map/research_tools/manual/pdfs/PRM_Part4.pdf>.

⁹ vlastní zpracování, zdroj dat: *World Climate* [online]. 5. ledna 2005. [cit. 2007-06-05]. Dostupné na <<http://www.worldclimate.com/>>.

4.4. HYDROSFÉRA

Území státu je velice hojně zásobeno vodou, narozdíl od zbytku Mexika. Mezi největší řeky patří Grijalva a Usumacinta pramenící v Guatemale, které ústí do Mexického zálivu. Na řece Grijalvě leží dvě přehradní nádrže – Presa la Angostura a Presa Nezahualcoyotl, které slouží k výrobě elektrické energie. Řeka Usumacinta tvoří severní část hranice mezi Chiapasem a Guatemalou. Podle statistik povrchové vody v Chiapasu tvoří 30 % všech povrchových vod Mexika.¹⁰

5. SOCIÁLNĚGEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ

5.1. HISTORICKÝ VÝVOJ ÚZEMÍ DNEŠNÍHO CHIAPASU

5.1.1. Nejstarší civilizace na území dnešního Chiapasu

Chiapas je nejjihnějším státem Spojených států mexických (Mexika). Tvoří jakýsi geografický předěl mezi Severní a Střední Amerikou, nachází se na rozhraní subtropického a tropického pásu, kde severní pouště přecházejí v tropické deštné lesy,¹¹ což v historii byly ideální podmínky pro vznik starověkých velmi vyspělých civilizací. Je nutné dodat, že Chiapas se nikdy nestal centrem žádné z vyspělých civilizací, zasahovaly sem pouze okrajově.

Mezi nejstarší a zároveň ve své době nejvýznamnější civilizaci patřili Olmékové (1200–500 př. n. l.)¹², kteří vytvořili vyspělou městskou kulturu. Následovala civilizace města Teotihuacan, která byla zničena kolem roku 750 n.l. Obyvatelé dnešního Chiapasu se ale dodnes nejvíce ztotožňují s civilizací Mayů, kteří jsou často nazýváni „americkými Řeky“. Mayská kultura se začala rozvíjet na území poloostrova Yucatán, Guatemalské vysočině a v jihovýchodním Mexiku od 3.stol. n. l.¹³ Mayové vytvořili městské státy jako např. Copán, Tikal, Palenque, Mayapán, atd. Měli vlastní písmo (které se nepodařilo zcela rozluštit) a kalendář – pravděpodobně ovlivněný olméckou kulturou. Mayové měli vysokou kulturní úroveň. „*Ne nadarmo je mayská civilizace někdy amerikanisty zvána intelektuální, zatímco aztécká a incká si vysloužily přídomek imperiální.*“¹⁴ Mayská kultura existovala na tomto území prakticky až do příchodu Španělů, v té době již ovlivňovaná kulturou Toltéků. Přímořské území dnešního Chiapasu bylo dobyto v 15. stoletím Aztéky a

¹⁰ MÁCHA (2003, 11)

¹¹ MÁCHA (2003, 10)

¹² KAŠPAR (1999, 22)

¹³ Britské listy.[online]. Nedatováno. [cit. 2007-01-03]. Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/16316.html>>.

¹⁴ KAŠPAR (1999, 38)

stalo se tak nejvzdálenější provincií s názvem Xoconochco (z čehož je odvozeno dnešní jméno Soconusco).¹⁵

5.1.2. Conquista

„Objevení“ amerického kontinentu neznamenal pouze ekonomický přínos pro evropské národy, ale také zánik nebo úpadek mnoha civilizací na „Novém kontinentě“ – včetně té mayské. Chiapas byl dobyt v roce 1528 Španělem Diegem de Mazariegem, který si podmanil oblast Los Altos (Chiapasské výšiny), kde založil město Ciudad Real, dnešní San Cristóbal de Las Casas.¹⁶ Španělé celé nově dobyté území rozdělili do dvou vicekrálovství. V roce 1535 vzniklo Nové Španělsko s hlavním městem Mexiko a v roce 1542 bylo založeno vicekrálovství Peru s hlavním městem v Limě. Vicekrálovství se dále dělila na audiencie (popř. kapitanáty), pod audiencie spadaly jednotlivé provincie. Audiencie vznikaly na místech, kde si byli jisti svou mocí a území nebyla ohrožena ani zevnitř ani zvenčí. Naopak kapitanáty byly zřizovány tam, kde často hrozilo nebezpečí např. indiánských vzpour.¹⁷ Logicky musel na území dnešního Chiapasu vzniknout kapitanát. Španělům se totiž podařilo zcela si podmanit indiánské kmeny mayské jazykové skupiny na území Lacandonské džungle až v roce 1695, kdy dobyli hlavní město Sac Bahlán ukryté hluboko v džungli.¹⁸ Původní obyvatelé se snažili cizí nadvládě zabránit různými prostředky, nejčastěji formou povstání, která byla na tomto území velice častá.

Území Chiapasu patřilo v letech 1538–1543 pod audienci Mexico.¹⁹ V roce 1543 vznikl kapitanát Guatemala, tehdy ještě pod názvem *Audiencia de los Confines* a Chiapas byl přiřčen k němu, ale bez teritoria Soconusco (úzký pruh u pobřeží Tichého oceánu), který hrál v 16. století důležitou roli v produkci kaka. Soconusco se připojilo ke kapitanátu Guatemala až v roce 1556. Dá se říci, že Chiapas spadl pod kapitanát až do roku 1821, pouze s krátkou přestávkou v letech 1564–1570²⁰, kdy se opět přiřčenil k audienci Mexiko. Generální kapitanát Guatemala se vedle Chiapasu rozkládal na území dnešních států Guatemala, Salvador, Honduras, Nikaragua a Kostarika. Generální kapitanát byl podřízen mistokrálovství Nové Španělsko.

¹⁵ NOBLE.; et al., (2003, 813)

¹⁶ MÁCHA (2003, 22)

¹⁷ KAŠPAR (1999, 87–88)

¹⁸ MÁCHA (2003, 24)

¹⁹ HALL; BRIGNOLI (2003, 32–33)

²⁰ tamtéž

GENERÁLNÍ KAPITANÁT GUATEMALA 1556–1821

Obr. č. 2: Generální kapitanát Guatemala.²¹

5.1.3. Společenské a kulturní změny po příchodu Španělů

Španělská conquista s sebou přinesla mnoho výrazných změn v životě domorodého obyvatelstva. Dobývání bychom mohli rozdělit na vojenské a duchovní. V pojmu duchovní conquista se skrývá christianizace domorodých obyvatel. První misionáři přišli na území Mexika v roce 1523, byla to mise řádu Františkánů.²² Nejprve probíhalo obracení Indiánů na křesťanskou víru nenásilně, například texty základní křesťanské texty byly překládány do jejich vlastních jazyků. Později se ale ráz christianizace výrazně změnil, začala používat násilné prostředky. Začala tak progresivní hispanizace.

Další změna, kterou s sebou Španělé přinesli, byl právní systém, který na novém území zřídili, a to *encomienda*, což byla, stručně řečeno, obdoba roboty. Conquistadorům byla při dobývání za odměnu rozdělena indiánská půda i s jejími obyvateli. Indiáni měli povinnost bezplatně pracovat pro svého *encomendera*, který jim měl poskytovat ochranu a náboženskou výchovu. Týkalo se to práce na polích, v dolech na stříbro, stavbách atd.

²¹ vlastní zpracování, zdroj dat: *WHKMLA: Historical atlas*. [online] 2006. [cit. 2007-01-03]. Dostupné na <<http://www.zum.de/whkmla/histatlas/centramerica/haxcamerica.html>>.

²² KAŠPAR (1999, 92)

Indiáni vykonávali tvrdou práci, na kterou nebyli zvyklí, což se postupem času projevilo i na jejich počtu, který se rapidně zmenšoval. Realizace *encomiendy* se samozřejmě neobešla bez tvrdého odporu původních obyvatel. Nejznámější je asi odpor Chiapaneků (dnes již vymřelý indiánský kmen), kteří, místo aby se podvolili Španělům, spáchali včetně dětí a žen hromadnou sebevraždu skokem do kaňónu Sumidero.²³ *Encomienda* byla záhy kritizována španělskými misionáři. Největším bojovníkem proti *encomiendě* a za práva domorodých obyvatel, byl chiapasský biskup Bartolomé de las Casas. Hlavně díky jeho snaze byla *encomienda* v roce 1549²⁴ španělským králem zrušena. Ovšem velmi brzy byla nahrazena podobným systémem tzv. *repatrimientos*, kde indiáni pracovali na plantážích za minimální mzdu. Tento systém s sebou ale přinesl ještě další prvek, a to systém stálého zadlužení, někdy označován termínem dlužní peónství. „*Cyklus dlužního peónství začíná ve chvíli, kdy zaměstnavatel poskytne zaměstnanci půjčku a pak zadlužení cíleně udržuje dodatečnými půjčkami či přinucením zaměstnance nakupovat pouze v obchodě patřícímu zaměstnavateli. Dluhy se dědí, a tak se do trvalého područí zaměstnance dostávají celé rodiny a generace.*“²⁵

Tento nový systém totálně zbortil původní indiánské sociální struktury. Navíc indiánské osady byly roztroušeny, což bylo pro christianizaci a hispanizaci domorodých obyvatel i pro nový systém velice nepraktické. Indiáni začali být stěhováni z vesnic do měst.

A v neposlední řadě změn, které s sebou Španělé přinesli, byly nemoci. Zvláště pak spalničky a neštovice, proti kterým nemělo domorodé obyvatelstvo protilátky, a proto těmto nemocem podléhalo po stovkách. Brzy se tedy struktura obyvatel výrazně změnila. Indiánů ubývalo, naopak přicházeli Španělé, i když do Chiapasu ne v takovém množství jako jinde v Mexiku. Později zde vznikly úplně nové vrstvy obyvatel, a to mestici (míšenci Indiánů a Španělů) a kreolové (potomci výhradně španělských osadníků, ovšem narození na území dnešního Mexika). Kreolové se později dostali na vrchol pomyslné společenské pyramidy.

5.1.4. Konec nadvlády Španělů

V roce 1810 propukla v Mexiku válka za nezávislost. Boje byly ukončeny v roce 1821, kdy byl schválen tzv. plán z Igualy a 28. září tohoto roku byla vyhlášena

²³ HIGGINS (2004, 42)

²⁴ MÁCHA (2003, 22)

²⁵ MÁCHA (2004, 15)

nezávislost.²⁶ Provincie ve střední Americe vyhlásily tentýž rok nezávislost na Španělsku, ale neaspirovaly na vznik suverénních států, čehož využilo Mexiko a provincie anektovalo. Byla tím vytvořena mocná Mexická říše, která se rozkládala od Kostariky až po jih dnešních USA. Říše ale neměla dlouhého trvání. Už červnu roku 1823 se středoamerické provincie odtrhly a vyhlásily samostatnost jako Spojené provincie střední Ameriky, kam patřily dnešní státy: Guatemala, Kostarika, Salvador, Honduras a Nikaragua. Chiapas se k provinciím nepřipojil. Chiapasská elita (vlivní obchodníci – kreolové) se snažila o úplnou nezávislost. Toto hnutí bylo známé pod názvem *La familia chiapaneca* (Rodina Chiapasu), ovšem nebylo jednotné. Brzy se objevily tendence liberálů o připojení Chiapasu k Mexiku. Proti připojení byli naopak konzervativci, kteří se báli ztráty svého vlivu v liberálním Mexiku. Nakonec však ustoupili výměnou za volnou ruku v regionální politice.²⁷ Chiapas se připojil ke Spojeným státům mexickým a stal se jeho federálním státem 14. září roku 1824. Hlavním městem se stalo Ciudad Real, které bylo v roce 1829 přejmenováno na San Cristóbal.²⁸ Teritorium Soconusco ovšem patřilo Guatemale ještě dalších 18 let a k Chiapasu se připojilo až v roce 1842.

Chiapas i po připojení k Mexiku vedl hraniční spory s Guatemalou o teritorium při toku řek Usumacinta a Lacantún, spory byly vyřešeny v roce 1895 podpisem definitivní hraniční dohody.²⁹

5.2. ADMINISTRATIVNÍ ROZDĚLENÍ

Chiapas je federativním státem Mexika. V čele stojí guvernér Juan Sabines Guerrero. Hlavním městem státu je od roku 1892 Tuxtla Gutiérrez.³⁰ Je to rychle rostoucí moderní město se 434 tisíci obyvateli.³¹ Leží v části Los Altos na severovýchodě státu, nedaleko od dalšího významného historického města San Cristóbal de las Casas, které bylo hlavním městem v éře kolonialismu. Původní název byl Ciudad Real (Královské město), postupem času bylo přejmenováno (viz výše) a dostalo přídomek Las Casas, po chiapasském biskupovi Bartolomé de las Casas, který zde působil a bránil práva Indiánů. Ostatní důležitá centra jsou např. Tapachula, Palenque (významný zejména pro turistický ruch), Chiapa de Corzo, atd. Stát je rozdělen do 118 samosprávných obcí zvaných *municipios*.

²⁶ HIGGINS (2004, 73)

²⁷ MÁCHA (2003, 25)

²⁸ HIGGINS (2004, 81)

²⁹ HALL; BRIGNOLI (2003, 48–49)

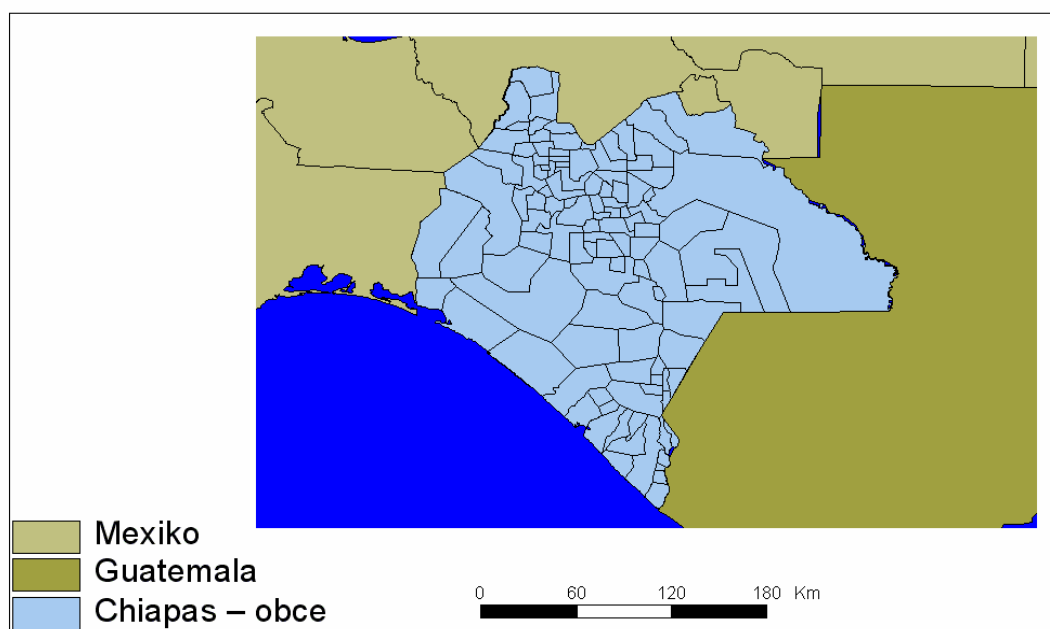
³⁰ FISHER (2003, 677)

³¹ *Enciclopedia de los Municipios de México* [online]. 2005. [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <<http://www.e-local.gob.mx/work/templates/enciclo/chiapas/municipios/07101a.htm>>

Paralelně s obcemi existují i samosprávná zemědělská družstva – *ejidos*, která spadají přímo pod ministerstvo agrární reformy³². Administrativní dělení v Mexiku je celkem složité

a vychází z koloniálních dob. Mimo to se ještě dělí do nových regionů: Centro, Altos, Fronteriza, Frailesca, Norte, Selva, Sierra, Soconusco a Istmo-Costa.³³

ADMINISTRATIVNÍ DĚLENÍ STÁTU CHIAPAS NA OBCE

Obr. č. 3 : Mapa obcí v Chiapasu.

5.3. OBYVATELSTVO

Na území Mexika žije 103 946 866 obyvatel (výběrové šetření z roku 2005). Chiapas má 4 313 559 obyvatel³⁴, což činí 4,15 % z celkového počtu obyvatel Mexika. Hustota obyvatel je 53 obyvatel na km². Velkým problémem je rychlý populační růst, který

32 MÁCHA (2003, 22)

33 Asi es Chiapas. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-22]. Dostupné na <<http://www.asieschiapas.gob.mx/?accion=mostrarpaginas&consecutivo=1&idcategoria=3&idpadre=0>>.

34 Instituto Nacional de Estadística, Geografía e informática..[online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-22]. Dostupné na <<http://www.inegi.gob.mx/inegi/contenidos/espanol/prensa/Boletines/Boletin/Comunicados/Especiales/2006/Septiembre/comunica2.pdf?s=est&c=7266>>.

způsobuje státu nemalé sociální problémy. Největší přirozený přírůstek je v oblasti Lacandonského pralesa³⁵, jehož rozloha se ale rok od roku zmenšuje, les ustupuje extenzivnímu chovu dobytka. Osídlení není rovnoměrné, většina obyvatel se soustřeďuje v oblastech: Los Altos, kolem hlavního města a v nížinaté oblasti na západě – v Soconoscu. Z celkového počtu obyvatel tvoří indiáni 25–30 % (cca jeden milion)³⁶. V Chiapasu převládá domorodé obyvatelstvo mayské jazykové rodiny. Z nejvýznamnějších jmenujme třeba Lacandony, Tzeltal, Tzotzil, Chol, Mamy, Tojolabaly, Zoque, atd. Z obrázku č. 4 je patrné, že většina indiánského obyvatelstva žije v oblastech Los Altos a Lacandonského pralesa. Všeobecně se dá říci, že obývají severovýchodní část státu. Západní část je pak obydlena převážně mestici, zejména pak úrodná nížina Soconusco.

5.4. GRAMOTNOST

Míra gramotnosti v Chiapasu patří k nejnižším v celém Mexiku. Statistiky říkají že 21,3 % obyvatel jsou negramotní. Což je ve skutečnosti asi 560 430 obyvatel, převážně Indiánů³⁷ (celomexický průměr je 8,8 %).³⁸ Zapřičiňuje to celková zaostalost regionu a také fakt, že v posledních desetiletích byly investice do vzdělání minimální. Průměrná doba školní docházky v Mexiku je zhruba 9,7 let ve Federálním distriktu, ovšem v Chiapas činí pouze 6 let a u domorodého obyvatelstva se dokonce tato míra pohybuje kolem 2 let!³⁹ Dalším faktorem ovlivňujícím gramotnost je vyučovací jazyk, kterým je španělština, ovšem desetina původních obyvatel Chiapasu španělsky vůbec nemluví.

35 MÁCHA (2003, 17)

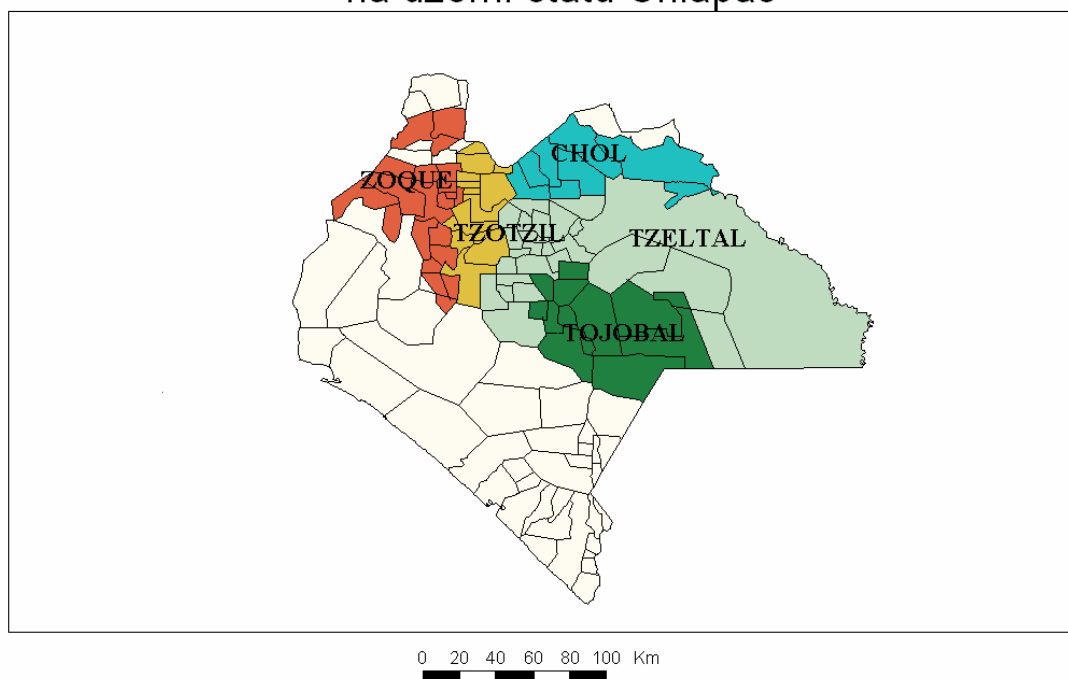
36 MÁCHA (2003, 16)

³⁷ *Población* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-07]. Dostupné na <<http://cuentame.inegi.gob.mx/poblacion/habitantes.aspx?tema=P>>.

³⁸ CIA – The world factbook [online]. 17. dubna 2007. [cit. 2007-21-04]. Dostupné na <<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/mx.html#Govt>>.

³⁹ *The World bank*. [online]. 2007. [cit. 2007-03-07]. Dostupné na <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/01/05/000012009_20050105100328/Rendered/PDF/311160ENGLISH01outhStates0Synthesis.pdf>.

Přibližné rozmístění nejpočetnějších mayských jazyků na území státu Chiapas

Obr. č. 4: Přibližné rozmístění nepočetnějších mayských jazyků na území Chiapasu.⁴⁰

5.5. NÁBOŽENSKÁ A JAZYKOVÁ STRUKTURA

Úřední řečí na území Chiapasu je španělština, která ale není plně rozšířena a mnoho venkovanů španělsky vůbec nemluví. Mezi nejrozšířenější jazyky Indiánů patří *tzeltal*, *tzotzil* a *chol* (*čol*), spadající do mayské jazykové rodiny. Nejvíce obyvatel hovoří jazyky *tzeltal* a *tzotzil*, a to asi 600 000 obyvatel, počet mluvčích přitom stále roste. Třetí nejrozšířenější jazyk je *chol* (*čol*), kterým mluví 140 000 obyvatel. U jazyků *mam*, *lacandón*, *chuj*, *jaclteco*, atd. počet mluvčích klesá.⁴¹

Zajímavá je také náboženská struktura Chiapasu (viz tabulka č. 1). Mexiko se od počátku svého vzniku považovalo za baštu katolicismu. V Chiapasu se ale ke katolické církvi nyní hlásí pouze dvě třetiny obyvatel, což je nejméně mezi mexickými státy. Příčinou je to, že region je velice chudý, a tak si misie protestantských církví, přicházejících ze Spojených států, Kanady a Evropy, rychle nacházejí své stoupence mezi

⁴⁰ vlastní zpracování zdroj dat: *Chiapas, Secretaria de Pueblos Indios*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-22]. Dostupné na <<http://www.sepi.chiapas.gob.mx/defaultpueblos.asp>>.

⁴¹ MÁCHA (2003, 39)

nejchudšími obyvateli. „Odliv“ věřících se nelíbil konzervativní katolické církvi, a na obou stranách proto vznikaly potyčky, které nejednou končily vraždou protestantských kněží.

Tab. č. 1: Náboženská struktura obyvatel Chiapasu⁴²

Vyznání	Počet obyvatel	Procenta %
katolíci	2 752 939	63,82
protestanti, evangelíci	600 453	13,92
bez vyznání	563 787	13,07
jiné křesťanské	343 363	7,96
ostatní	53 057	1,23
Chiapas	4 313 599	100

5.6. HOSPODÁŘSTVÍ

Chiapas patří mezi nejzaostalejší státy Mexika, jde převážně o zemědělský stát. Má ale velké přírodní bohatství v podobě vody, která se dá využít jak pro zemědělství, tak pro výrobu energie; zemědělskou půdu a neposlední řadě nerostné bohatství. To by mohly být atributy pro rozvoj celého regionu. Státní ekonomika se opírá o tři pilíře. Samozásobitelské zemědělství, pěstování kávy a chov hovězího dobytka pro export a veřejný sektor – kam by patřil i rozvíjející se cestovní ruch. Nabízí se otázka, proč zrovna mezi Chiapasem a státy severu jsou takové propastné rozdíly. Příčiny můžeme hledat už v dobách kolonialismu, kdy se na jihu rozvíjelo plantážnictví. Většina půdy byla ale v rukou kreolů, kteří domorodé obyvatelstvo drželi v umělé závislosti např. díky systému dlužního peonství (viz výše). V letech 1945–1970⁴³, kdy Mexiko procházelo ekonomickým boomem, nebyl Chiapas zájmem tehdejší vlády, a tak šly investice převážně do severních států, kde se rozvíjel průmysl. Jih byl brán jako tradičně zemědělský a modernizace se ho příliš nedotkla.⁴⁴ Dnes již ale existují vládní programy na modernizaci zemědělství např. PROCAMPO nebo ASERCA.⁴⁵ Další velkou překážkou bránící rozvoji je nedostatečná

⁴² Asi es Chiapas. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-22]. Dostupné na <<http://www.asieschiapas.gob.mx/?accion=mostrarpaginas&consecutivo=2&idcategoria=3&idpadre=0>>.

⁴³ HALL, Gillette; HUMPHREY, Christopher: *Mexico: Southern states development strategy*, 2003 World Bank report No. 31116, [cit. 2007-27-04] Dostupné na <http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&theSitePK=523679&entityID=000012009_20050105100328&searchMenuPK=64187283&theSitePK=523679>.

⁴⁴ *Mexico – Chiapas-Pragmatic Economic Development Loan (PEDL)*, Report No. PID11530, 2002, World Bank, [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000094946_0301090403283>.

⁴⁵ *E-México Programa de Apoyos Directos al campo* [online]. 2006. [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <http://www.e-mexico.gob.mx/wb2/eMex/eMex_Programa_de_Apoyos_Directos_al_Campo_PROCAMPO>.

infrastruktura. Hřebeny Sierra Madre de Chiapas prochází sice transamerická dálnice, ale horské oblasti zůstávají téměř nedostupné. Místo asfaltových silnic zde najdeme bahnitě cesty. Chiapasu chybí spojení s dalšími mexickými státy. Nedostatečné je také telefonické spojení v odlehlých regionech chybí telefonní linky úplně. Pro jejich obyvatele je tedy velmi těžké začít s nějakou formou podnikání. Mnohdy argumentují tím, že nemohou využívat výhod, které jim globalizace přináší.

Na území Chiapasu můžeme najít dvě obrovské vodní nádrže s vodními elektrárnami. Presa Netzahualcoyotl (známá také jako Maltaso Dam) a Presa la Angostura, která slouží hlavně k výrobě elektrické energie. V neposlední řadě je Chiapas důležitý svými nerostnými surovinami, jako je ropa, zemní plyn.

5.6.1. Zemědělství

Hlavní plodiny v zemědělství jsou káva, kukuřice a banány, dále se pěstuje tabák, kakao, melouny, pomeranče atd. Jak už bylo řečeno, oproti severním státům je zemědělství značně zaostalé. Technologie jsou zastaralé a výnosy na hektar daleko menší. Tradiční samozásobitelské zemědělství je však postupně nahrazováno komerčním pěstováním plodin za použití pesticidů, většinou se zaměřením na jednu plodinu, a rolník je tudíž velice závislý na cenách na světovém trhu. Jako příklad můžeme uvést kdysi velmi rentabilní pěstování kávy, pouze ale do 80. let 20. století, kdy ceny této komodity začaly stagnovat a poté prudce klesat.

V 80. letech dostávali pěstitelé 120 US centů za libru kávy, v roce 2002 cena klesla na 50 US centů za libru. Je to nejnižší cena za libru kávy za posledních 100 let.⁴⁶ Důvodem je, že nabídka na světovém trhu převyšuje poptávku, respektive spotřebu.

Od 80. let se začaly objevovat nové lokality, kde se pěstuje káva. Jedná se zejména o Vietnam a plantáže se rozšířily např. i v Brazílii. Pěstování kávy se přestalo rolníkům vyplácet, a tak hledali jinou možnost obživy. Mnozí z nich se pokusili dostat do USA, jiní odcházeli do měst. Novou výzvou pro některé farmáře se nyní stává pěstování kávy v systému Fair Trade. Podíl kávy vypěstované v tomto systému je ale zanedbatelný.

V zemědělství převládá živočišná výroba nad rostlinou. Na velkých farmách (*haciendách*) se chová dobytek, hovězí maso se pak vyváží do celého Mexika. Rostlinná výroba využívá asi ca 18 % celkového povrchu Chiapasu, zatímco živočišná zabírá

⁴⁶ *International coffee organization* [online]. 21. srpen 2002. [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <<http://www.ico.org/documents/globalcrisis.pdf>>.

dvojnásobek.⁴⁷ Extenzivní chov dobytka se poslední dobou rozšiřuje na úkor malých zemědělců.

5.6.2. Cestovní ruch

Díky své poloze a vývoji se Chiapas může chlubit největší biologickou rozmanitostí v celé Střední Americe. Zhruba 10 % celkové rozlohy pokrývají biosferické rezervace nebo národní parky s vysokým stupněm ochrany.⁴⁸

Národní parky

Národní park Kañón Sumidero (*Cañon del Sumidero*) – jedná se o geologickou depresi 30 km dlouhou a místy až 1000 m hlubokou při toku řeky Usumancinty. Lokalita se nachází asi 20 km od hlavního města.⁴⁹

Národní park Lagunas de Montebello – tato oblast se roku 1959 stala prvním národním parkem v Chiapasu. V parku se nachází 52 jezer⁵⁰ a dvě archeologické zóny Chin-Kultic a Carvernad del Puente Dios, na kterých můžeme najít pozůstatky dávných obyvatel – Mayů. Park se nachází v regionu Los Altos.

Národním Palenque (viz níže).

San Cristóbal de Las Casas

Město s koloniálním charakterem, považováno mezi jedno s nejhezčích koloniálních měst v Mexiku, se nachází asi 42 km na východ od Tuxtla Gutiérrez ve výšce 2100 m n. m. Město je turisticky velice zajímavé. Nachází se zde mnoho chrámů (např. Templo de Carmen), kostelů, muzeí, katedrál (katedrála San Cristóbal), atd. z koloniálního období. Původně bylo založeno jako španělská bašta v nepřátelské domorodé oblasti. Dnes má město 132 tisíc obyvatel.⁵¹ Za dob španělského kolonialismu bylo hlavním městem (viz výše).

⁴⁷ MÁCHA (2003, 35)

⁴⁸ MÁCHA (2003, 14)

⁴⁹ *GORP – destination guides* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na <http://gorp.away.com/gorp/location/latamer/mexico/pks_sout.htm>.

⁵⁰ *National parks service* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na <<http://www.planeta.com/ecotravel/mexico/parques/chiapas.html>>.

⁵¹ *Chiapas, Secretaria de turismo*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na <<http://www.chiapasvirtual.gob.mx>>.

Tuxtla Gutiérrez

Hlavní město Chiapasu od roku 1892. Na tomto místě stávalo staré město mayských Indiánů Zoque, kteří ho pojmenovali *Coyatoc*, později ho kmen Nahuate přejmenoval na *Tochtlam*, z čehož se postupem času stal Tuxtla a po národním hrdinovy z dob osamostatňování Joaquín Miguelovi Gutiérrezovi získalo přídomek (více viz Administrativní rozdělení).

Palenque

Nejnámější turistické centrum je zřejmě národní park Palenque s významnou mayskou památkou. V džungli tohoto národního parku se rozkládá stejnojmenné mayské město z klasického období 600–900 n. l. Za dob Mayů sloužilo jako hlavní město regionu. V roce 1567 bylo objeveno Pedrem Lorenzem de la Nada a dostalo španělské jméno Palenque. Mayští obyvatelé ho nazývali Otulún, což pravděpodobně pochází z mayského jazyka Chol, protože otol znamená dům, tul – pramen a lum – země. Lokalita Palenque se nachází v severovýchodním cípu Chiapasu zhruba 233 km od hlavního města. Starobylé město má totiž jiný charakter, než je zvykem na Yukatánském poloostrově, podobá se mayským městům stavěným na území dnešní Guatemaly. V roce 1972⁵² byla prohlášena významnou archeologickou památkou.

6. ZAPATISTICKÉ POVSTÁNÍ, JEHO SOCIÁLNÍ A POLITICKÉ SOUVISLOSTI

Zapatistické hnutí má v Chiapasu silnou pozici a prostupuje téměř všemi sférami života jeho obyvatel. Hnutí se inspiruje v minulosti, zejména se odkazuje na osobu Emiliana Zapaty a jeho myšlenky. Proto je třeba podívat se na některé události mexické minulosti, abychom mohli pochopit dnešní zapatisty, zejména pak na mexickou revoluci, otázku pozemkového vlastnictví a samozřejmě na stranu PRI - Institucionální revoluční stranu (*Partido Revolucionario Institucional*), která vládla Mexiku 71 let.

⁵² *Chiapas, Secretaría de turismo*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na <<http://www.chiapasvirtual.gob.mx>>.

6.1. FAKTORY PŘEDCHÁZEJÍCÍ ZAPATISTICKÉMU POVSTÁNÍ

6.1.1. Mexická revoluce

Mexická revoluce je vlastně vyústěním problémů, které se v Mexiku hromadily hlavně během vlády liberálního pravicového prezidenta Porfíria Díaze. Tato doba je historiky označovaná jako období „porfiriátu“, jedná se o časové období 1876–1911⁵³, kdy stál Díaz v čele Mexika (vyjma krátké přestávky mezi lety 1881–1883). Díazova vláda byla silně otevřená zahraničnímu kapitálu. Investorům se snažila vyjít maximálně vstříc, například formou daňových stimulů. Jeho liberální politika se opírala o silnou centrální vládu. Brzy se ale ukázalo, že slovo liberální nemá v Díazově pojetí nic společného s demokracií. Díaz upravoval výsledky voleb ve prospěch svých kandidátů, získal tak kontrolu nad kongresem. Během jeho vládního období byla potlačena také svoboda tisku. Stále navíc posiloval svoji pozici ve spolupráci s armádou.

Za jeho vlády procházelo Mexiko progresivním rozvojem ve všech sférách hospodářství. Byl zaznamenán rozvoj infrastruktury, zejména železnice a silnic, rozšíření telefonních linek a v neposlední řadě vstup Mexika na světový ropný trh. Za jeho období profitovaly především střední a vyšší vrstvy, které byly podporovány vládou a rychle se přizpůsobovaly – na rozdíl od nejnižších vrstev – novým moderním výdobytkům. Nutno ale dodat, že mexická populace byla z 80 % venkovská.⁵⁴ Mezi nejnižší vrstvou se za období porfiriátu rozšiřovala nespokojenost. Na začátku 20. století byly v mexické společnosti propastné rozdíly. Dělníci v továrnách měli velice těžkou pozici. Pracovali sedm dní v týdnu až čtrnáct hodin denně. Nutno dodat, že to byli právě dělníci, kdo měl velikou zásluhu na ekonomickém rozvoji Mexika. Široce rozšířená byla i dětská práce. Vláda navíc ani negarantovala minimální mzdu. Rolníci se začali sdružovat a projevovali nespokojenost vůči režimu, jejich bouře byly ale represivně potlačeny policií. Liberální politika vlády byla ostře zaměřená proti občinovému vlastnictví půdy. Velké farmy – haciendy – se rozpínaly, většinou však na úkor půdy malých rolníků, kteří o ni přicházeli a byli nuceni pracovat na haciendách jako námezdní dělníci. Indiáni i rolníci se snažili záborům půdy bránit právní cestou. Ve většině případů ale neúspěšně. V roce 1900 bylo v Mexiku pět miliónů peónů⁵⁵, kteří museli pracovat na pozemcích svého pána, na kterém byli existenčně závislí. Majitel haciendy jim za to garantoval nízkou odměnu, možnost hospodaření na jeho pozemku nebo pouze porci kukuřice. Je třeba ale dodat, že chování

⁵³ SKIDMORE, SMITH (2005, 260)

⁵⁴ KAŠPAR (1999, 219)

⁵⁵ KAŠPAR (1999, 221)

majitelů haciend bylo závislé na typu produkce. Podmínky pro rolníky byly obtížné zejména na nových haciendách, které se orientovaly na plodiny určené na export. Statistika z roku 1910 říká, že 97 % půdy patřilo 1 % populace, tedy 96 % obyvatel Mexika vlastnilo pouhé 1 % půdy.⁵⁶

Na začátku 20. století se začala zhoršovat ekonomická situace v Mexiku. Na světovém trhu došlo k pádu ceny stříbra, což byl důležitý vývozní artikl. Dále stagnovaly ceny mědi a sisalu. Podnikům proto nezbývalo nic jiného než propouštění dělníků. Ve společnosti narůstala nespokojenost vůči Díazovi, který už nedokázal udržet ekonomický růst. Slíbil tedy, že příští volby v roce 1909 již nebude kandidovat. Svůj slib ale porušil, čímž si proti sobě postavil mnoho svých původních spojenců. Kolem jeho protikandidáta na prezidentský úřad z roku 1909 Francisca Madera se začalo formovat opoziční ozbrojené hnutí. 5. října 1910 uveřejnil Madero tzv. Plán ze San Luis Potosí⁵⁷, kde vyzývá Díaze k odstoupení, vzhledem ke zfalšování výsledkům voleb. Dále plán sliboval nastolení demokratické vlády a navrácení ilegálně zabrané půdy. Začaly se radikalizovat i skupiny dělníků, horníků, nezaměstnaných a ostatních nespokojených vrstev, které uznaly jako svou autoritu charismatického vůdce Pancho Villu. Ve státě Morelos se ustanovilo rolnické hnutí pod vedením Emiliana Zapaty, kteří si začali říkat zapatisté a pod heslem *Tierra y Libertad* (půda a svoboda) si získali mnoho příznivců po celém Mexiku. Vzbouřenci označili vznik maderistického hnutí jako počátek revoluce a stali se jeho spojenci. Porfirio Díaz byl tak v roce 1911 donucen abdikovat. V roce 1912 Francisco Madero vyhrál prezidentské volby a stal se novým vůdcem Mexika.⁵⁸

Madero ale urychleně neřešil sociální problémy, které otrásovaly zemí. Navíc si zapatisté jeho Plán ze San Luis Potosí vyložili po svém a požadovali po vládě agrární reformu. Poté, co Madero uzavřel dohodu s Díazem, se od něj odklonili jeho dosavadní revoluční spojenci včetně zapatistů, kteří následně svoje cíle shrnuli do Plánu z Ayala⁵⁹. V něm odmítli Maderovu vládu a požadovali vyvlastnění třetiny půdy velkostatkářům a její následné přidělení bezzemkům. Madero byl v roce 1913 svržen a zabit Victorianem Huertou, který zemi přivedl do občanské války. Opět totiž nedokázal čelit sociálním problémům a naopak zvyšoval výdaje na armádu. Mnoho federativních států mu odmítlo poslušnost. Když v roce 1914 zahájil Venustiano Carranza (guvernér z Coahuily) válku proti Huertovi, získal silnou podporu v severních státech. Tímto krokem zahájil občanskou

⁵⁶ SLAČÁLEK, DVORSKÁ (2003, 5)

⁵⁷ OPATRŇÝ (2003,139)

⁵⁸ SKIDMORE, SMITH (2005, 265)

⁵⁹ MÁCHA (2003,28)

válku. Huerto krátce na to opouští Mexiko a Carranza tak 22. srpna 1914 přebírá prezidentský úřad.⁶⁰

V roce 1914 se konalo shromáždění vojenských velitelů, včetně Emiliana Zapaty v Aguascalientes (hlavní město stejnojmenného státu). Konvent neuznal Carranzi autoritu a trval na jeho odvolání. Carranza stanovisko konventu neuznal a rozpoutaly se další boje. Občanská válka v Mexiku byla velice složitým jevem, kdy chvíli proti sobě a chvíli spolu válčily různé frakce za různé zájmy. Zejména na venkově šlo o boj o nové reformy, které by zaručovaly rolníkům právo vlastnit půdu nebo by stanovili dělníkům lepší podmínky pro práci na haciendách. Mezi sebou válčili ovšem i liberálové o vliv a moc. Do celého procesu se zapojily i Spojené státy americké, které zase chtěly mít v prezidentském křesle proamericky orientovaného člověka.

Carranza si dokázal v průběhu bojů udržet přízeň velitelů a podporu USA. Nejdůležitější z revolučních generálů, kteří podporovali Carranzu byl Álvaro Obregón. Díky této podpoře se udržel u moci. Jeho největší nepřátelé byli zabití v bojích. V roce 1919 byl zabit Zapata a později i Pancho Villa. Situace se postupem času začala uklidňovat. Země byla vyčerpaná dlouhotrvajícími boji. Pomyslnou tečkou za občanskou válkou bylo vydání nové mexické ústavy v roce 1917. Mexiko se začalo pomalu vzpamatovávat z mnoha let vojenské diktatury a následné války.

6.1.2. Agrární reforma

Nejdůležitější agrární reforma v novodobé historii Mexika, byla obsažena v ústavě z roku 1917. Byla pojmenována Querétarská, podle města jejího vzniku.⁶¹ Obsahovala dva téměř revoluční články: o pozemkové reformě (článek 27) a o znárodnění nerostného bohatství domácímu průmyslu. Ústava dále upravovala pracovní dobu dělníků v továrnách, prosazovala principy kolektivní smlouvy, určovala minimální mzdy. Rolníkům přinesla záruku nezcizitelnosti, nepřevoditelnosti a nedělitelnosti půdy, kterou vlastnilo družstvo. Zároveň omezovala právo cizinců získat půdu. Zaměřovala se spíše než na soukromé vlastnictví půdy na vlastnictví občinové (základní jednotkou bylo družstvo – *ejido*).⁶² Nová ústava a s ní spojené reformy byly postupně uváděny v praxi i přes odpor zahraničních investorů, kterým ústava nebyla ani v nejmenším nakloněna.

⁶⁰ OPATRŇ (2003, 141)

⁶¹ OPATRŇ (2003, 143)

⁶² KAŠPAR (1999, 236)

Svého vrcholu dosáhla agrární reforma podle článku 27 za vlády prezidenta Lázara Cárdenase (1934–1940), kdy bylo přerozděleno nejvíce pozemků (viz tabulka č. 2). Prezident si tím získal podporu nejchudších vrstev, ovšem nejvyšší vrstvy ho obviňovaly z komunismu. Za jeho vlády se do popředí také dostává indigenismus, neboli směr, který se oficiálně zaměřuje na zlepšení životních podmínek indiánů. Ve skutečnosti ale vyzdvihoval míšence a snažil se o akulturizaci a asimilaci indiánů. Prostřednictvím vzdělání se pokoušel integrovat indiánské obyvatelstvo do většinové společnosti.⁶³

Díky Cardenasovým reformám, ze kterých těžili i ostatní prezidenti, se situace na venkově začala uklidňovat. Smír ale vydržel jen do 60. let 20. století.

Tabulka č. 2. – Rozdělování půdy mezi léty 1917–1940 na příkladu státu Chiapas.⁶⁴

Roky	Rozdělené hektary	Počet příjemců
1917–1920	4 470	1 464
1920–1924	20 274	1 122
1925–1927	81 344	6 634
1928	-	-
1929–1932	171 889	14 000
1933–1936	66 087	6 131
1937–1940	186 806	23 587

6.1.3. Vznik rolnických a indiánských hnutí v Mexiku

Revoluční institucionální strana PRI (*Partido Revolucionario Institucional*), která vznikla v roce 1929 z Národní revoluční strany PNR,⁶⁵ byla u vlády od doby svého vzniku. Její monopol byl ukončen až v roce 2000, kdy byl do prezidentského křesla zvolen opoziční kandidát. Jde o stranu velmi flexibilní, která prostupuje všemi sociálními vrstvami. Podle potřeby je levicová i pravicová. Mezi její spíše levicové prezidenty patřil Lázaro Cárdenas (1934–1940), mezi pravicové naopak jednoznačně Carlos Salinas (1988–1994).⁶⁶

V 60. letech 20. století se začala pomalu objevovat kritika proti vládnoucímu systému jedné strany. Ozývaly se hlasy proti PRI a propukaly studentské demonstrace (mezi studenty měla tradičně silnou pozici levice), které byly doprovázeny policejní represí. Situace dosáhla vrcholu 2. října v roce 1968, kdy studenti protestovali v hlavním městě

⁶³ POSTERO, ZAMOSC (2004, 41)

⁶⁴ MÁCHA (2003, 31)

⁶⁵ HIGGINS (2004, 102)

⁶⁶ SKIDMORE, SMITH (2005, 282)

Ciudad de México proti probíhající olympiádě.⁶⁷ Policie a vojenské jednotky k demonstrantům zakročily velice krutým způsobem. Demonstranty obklíčily a poté je střelbou z vrtulníku zmasakrovaly. Přesný počet mrtvých není dodnes znám. Po incidentu oficiální studentské nepokoje skončily, PRI ale ztratila mnoho svých příznivců. Ve městech i na vesnicích se začaly formovat skupiny, které přestaly mít trpělivost s represivní politikou vládnoucí strany. Navíc mnoho studentů odcházelo z velkých měst do venkovských oblastí šířit po vzoru Trockého levicové myšlenky a hledat půdu pro revoluci mezi rolníky.⁶⁸

Situace se od 60. let zhoršovala i na venkově. Tradiční vývozní plodiny sisal a bavlna byly nahrazeny umělými vlákny. Haciendy tak ztrácely zisk z plodiny, na které byly často zcela závislé. To se samozřejmě odrazilo v propouštění dělníků. Souběžně probíhal program na obnovu venkova, silné investice byly směřovány do mechanizace. Stroje tak nahrazovaly lidskou práci a ani tato „obnova“ se neobešla bez propouštění. Navíc celé Mexiko procházelo populačním bohem. Mezi léty 1950–1970 vzrostla populace o 23 miliónů obyvatel, tedy téměř o 50 %. V roce 1970 mělo už Mexiko 48,2 miliónu obyvatel.⁶⁹ Na venkově tak rostla nespokojenost.

Vládní systém PRI sdružoval rolníky do společné Národní federace rolníků CNC, která přímo spadala pod vládní stranu.⁷⁰ CNC zprostředkovávala rozhovory družstva s vládou. Jednání o přidělení půdy byla ale někdy velmi zdlouhavá. Navíc ne všude se agrární reforma uplatňovala stejně. Například haciendám, které patřily „revolučním generálům“ nebo jejím rodinám, půda odebrána nebyla. Systém byl prostoupen korupcí. Rolníci se proto začali organizovat ve většinou levicově, až komunisticky orientovaná hnutí. V roce 1979 tak vznikla rolnická organizace Unie komunardů Emiliano Zapata UCEZ nebo Rolnická organizace Emiliano Zapata OCEZ.⁷¹

Tyto organizace se začaly objevovat nejdříve na severu Mexika, kde převládalo komerční zemědělství, které poskytovalo mnoho pracovních míst námezdním dělníkům. Po zavedení mechanizace přišlo mnoho z nich o práci, začali tedy svévolně zabírat půdu, která jim nepatřila. To samozřejmě zvyšovalo napětí, které nejednou vyústilo ve střety s policií a velkostatkáři. Na přelomu 70. a 80. let se centra nepokojů začala posouvat na jih, do států Chiapas, Oaxaca a Puebla mezi nespokojené indiány a rolníky. Svou nevoli dávali

⁶⁷ KAŠPAR (1999, 260)

⁶⁸ POSTERO, ZAMOSC (2004, 47)

⁶⁹ *Población* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-07]. Dostupné na <<http://cuentame.inegi.gob.mx/poblacion/habitantes.aspx?tema=P>>.

⁷⁰ POSTERO, ZAMOSC (2004, 39)

⁷¹ POSTERO, ZAMOSC (2004, 47)

najevo jednak obsazováním pozemků, které patřily velkostatkářům, ale také se častěji objevovaly demonstrace a různé pochody. Do popředí se dostávaly i nové otázky, už nešlo jen o agrární reformy, ale nespokojení rolníci poukazovali i na porušování lidských práv a svobod, potírání demokratických myšlenek, na velice zanedbané vzdělávání v jižních státech, ale i na enviromentální otázky a na rovnost příležitostí mezi muži a ženami.

Na celonárodní úrovni se hnutí sjednotila v Nezávislou centrálu zemědělských dělníků a rolníků (*Central Independiente de Obreros Agrícolas y Campesinos CIOAC*) a v Národní koordinační výbor Plán z Ayaly (*Coordinadora Nacional Plan de Ayala CNPA*)⁷² Vytvořili tak alternativu k vládní CNC. Hnutí bojovala zejména o přidělení půdy mezi drobné zemědělce.

6.1.4. Guerrillové hnutí

Guerrillová hnutí, tak charakteristická pro celou Latinskou Ameriku, se formulovala i v Mexiku. Mezníkem se stal rok 1968, kdy proběhla násilná akce policistů a armády proti demonstrantům na olympidě. Rok 1968 zůstává nadále černou kaňkou dějin Mexika. Guerrillová hnutí v Mexiku (stejně jako zapatisté) hledala své vzory v mexické revoluci, zejména se odvolávala na Zapata a Villu stejně jako oni bojovala za agrární reformu a proti chudobě na venkově. Nikdy však nedosáhla takových rozměrů a podpory obyvatel jako v ostatních zemích Latinské Ameriky, ale rozhodně nehrála zanedbatelnou roli. Podala totiž základ dnešní nejznámější guerrillové skupině – Zapatově armádě národního osvobození (*Ejército Zapatista de Liberación Nacional EZLN*).

Mezi první guerrillová hnutí patřila Strana chudých (*Partido de pobres PP*). Vznikla v jižním státě Guerrero v roce 1971.⁷³ Opírala se o marxisticko-leninskou ideologii a jejím cílem bylo mimo jiné bojovat proti kapitalistům pomocí znárodnování a kolektivizace. V dnešní době bychom tuto skupinu nazvali teroristickou. Mezi její praktiky patřily únosy velkostatkářů (někteří z nich byli zabiti), podařilo se jim také unést senátora. V roce 1973 členové Strany chudých odpálili nálož v turistickém letovisku Acapulco.⁷⁴ O rok později byl zavražděn vůdce a zakladatel strany Lucio Cabañas Barriento, čímž skupina zanikla, protože jim noví vůdci nedokázali znovu sjednotit.

⁷² MÁCHA (2003, 74)

⁷³ *Indymedia* [online]. 2007-26-3. [cit. 2007-06-04]. Dostupné na <http://mexico.indymedia.org/tiki-list_file_gallery.php?galleryId=21>.

⁷⁴ KAŠPAR (1999, 276)

Jako další levicově extremistickou skupinu můžeme jmenovat Mexické povstalecké vojsko (*Ejército Rebelde Mexicano ERM*), které svůj vzor vidělo v kubánské revoluci a jejíž výcvikové tábory se nacházely na jihu země ve státech Chiapas, Tabasco a Veracruz.

Vznikalo ještě mnoho menších skupin, které se nedokázaly sjednotit, a tak brzy zase zanikaly. Navíc ztrácely na podpoře, protože vláda byla do jisté míry ochotna řešit situaci na venkově. Další důvod, proč hnutí nezískávala podporu, byl že rolníci se sdružovali do legálních organizací (viz předchozí kapitola), které dosáhly úspěchů i bez násilných akcí.

6.1.5. Vstup Spojených států mexických do NAFTA

V roce 1992, za vlády liberálního prezidenta Salinase (PRI), podepsalo Mexiko přístupové smlouvy o Severoamerické dohodě o volné zóně obchodu NAFTA. Oficiální vstup Mexika byl naplánován na 1. leden 1994. Do té doby muselo Mexiko prosadit mnoho liberálních reforem, privatizaci, finanční liberalizaci a uvolnit pohyb kapitálu a zboží⁷⁵.

Ústava z roku 1917 silně ochraňovala domácí ekonomické hodnoty, mezi které patřila v první řadě půda, dále nerostné bohatství, zejména pak ropný průmysl. Chránila si ale i další sektory hospodářství a infrastruktury např. telekomunikace a výrobu elektrické energie. Bylo zřejmé, že i ústava musí doznat změn, což se stalo v roce 1992. Největší dopad pro mexické obyvatelstvo měla změna článku 27., která znamenala konec dalšího přerozdělování půdy, čímž padla naděje pro bezzemky. Navíc ústava omezila ve velké míře i činnost družstev. Je tedy jasné, že vstup Mexika do NAFTA znepokojil milióny rolníků a bezzemků.

6.1.6. Situace v Chiapasu od 70. let

V 70. letech se změnila vládní politika vůči indiánům. Zatímco v prvním polovině 20. století převládal trend indiány asimilovat, integrovat je do společnosti, potlačit jejich tradice a kultury, situace v 70. letech se vyvíjela zcela opačně. Začal se klást důraz na etnické otázky – tzv. etnicismus. Mnozí studenti a intelektuálové poukazovali na svébytnost indiánské kultury, zvyky, tradice apod. Díky této změně dostali indiáni novou naději, že jejich hlas bude konečně vyslyšen.

⁷⁵ NEUMANN (2000, 6)

V roce 1974 se konal v Chiapasu Indiánský kongres (*Congreso Indígena*) uspořádaný na popud mexické vlády. Kongres byl zorganizován v rámci Programu pro socioekonomický rozvoj oblasti Los Altos v Chiapasu PRODESCH (*Programa de Desarrollo Socioeconómico de los Altos de Chiapas*), v současné době se program přetransformoval na Odbor po indiánské záležitosti SEPI (*Secretaria de Pueblos Indios*).⁷⁶ Kongres byl přelomový z hlediska artikulace společných zájmů různých indiánských skupin. Sešlo se na něm 1230 delegátů za 327 indiánských komunit. Zde si jejich zástupci uvědomili, že se potýkají s podobnými problémy. Na konci tohoto setkání, které nebylo nijak cenzurované vládou, bylo zformulovány společné požadavky, na kterých se delegáti shodli.⁷⁷

- Půda – indiáni upozorňují na nedostatek půdy a zároveň nedostatek informací o jejich právech na vlastnictví půdy
- Zdravotní péče – zdůrazňují, že lékařská péče není dostupná pro všechny. Do odlehlejších vesnic se lékař nikdy nedostane.
- Veřejné služby – přestože jsou indiáni plátcí daní, do většiny vesnic není ani zaveden vodovod.
- Výživa – indiánské zemědělství už dávno není samozásobitelské, indiáni trpí podvýživou a vlastní nekvalitní půdu.
- Vzdělání – školský systém je nedostatečný, navíc vyučujícím jazykem je španělština, kterou ne všichni indiáni ovládají.
- Zaměstnání – indiáni poukazují na těžké pracovní podmínky. Práce je neadekvátně platově ohodnocena.
- Obchod – výkupní ceny zemědělských komodit jsou minimální, ale ceny nejnужnějších potřeb stoupají.

Nespokojenost obyvatel Chiapasu stále narůstala. V roce 1974 k tomu přispělo i vyhlášení národní biosférické rezervace Monte Azules, která se nachází na obydlém území Lakandonského pralesa. Mnoho chudých rolníků tak přišlo o svá pole.

Situaci nezlepšovaly ani přílivy migrantů z Guatemaly, kteří směřovali za vidinou lepšího života do USA. Někteří z nich se ale usadili na území Chiapasu. Populace tak stále rostla i kvůli migrantům. Nároky na půdu se opět stupňovaly.

⁷⁶ *Secretaria de Pueblos Indios* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-06-04]. Dostupné na <http://www.sepi.chiapas.gob.mx/Quienes_somos/Quienes_somos.html>.

⁷⁷ Mácha, 2003, s. 82-83

V 80. letech se konaly četné demonstrace proti dlužnímu peónství, tento nástroj udržování závislosti rolníků zde stále ještě fungoval. I v Chiapasu vznikala hnutí bojující za práva rolníků. V roce 1980 byla založena Revoluční rolnická aliance (*Alianza Campesina Revolucionaria ACR*), která vedla boj o půdu v regionu Soconusco známé svými plantážemi s kávou.

Situace se změnila k horšímu po nástupu Absolóna Castellanose Domíngueze do guvernérského úřadu (8. 12. 1982 – 8. 12. 1988). Byl plně loajální vládnoucí straně PRI a hodlal nastolit v Chiapasu pořádek, proto zahájil represe proti nezávislým rolnickým a indiánským hnutím. Majitelé haciend si zřídili s tichou podporou vlády vlastní vojenské jednotky, tzv. Bílé gardy (*Guardia blancas*)⁷⁸, jejich pomocí zavražďovali rolníky a vyháněli je z pozemků, které majitelé potřebovali pro pastvu svého dobytku. Bílé gardy také bránily pozemky velkostatkářů před nelegálními zábory půdy. Gardy měly za úkol také vyvolávat strach mezi rolníky před dalšími protestními akcemi. Castellanos Domínguez za dobu svého působení vydával výjimky tzv. *certificados inafectabilida*. Znamenalo to, že půda původně určená k parcelizaci mezi bezzemky byla vyňata z programu agrární reformy. Na konci volebního období bylo tak přes 70 % soukromých pozemků mimo dosah této reformy.⁷⁹ Za působení Castellanose Domíngueze si rolníci stěžovali i na porušování lidských práv a svobod.

V 80. letech zasáhla Mexiko – stejně jako mnoho jiných rozvojových zemí – ropná krize. V roce 1982 se ocitlo v dlužní krizi a už nebylo schopno splácet úvěry, proto byly výrazně omezeny zemědělské dotace, zejména na umělá hnojiva. Napjatou situaci ještě více umocnila krize na světovém trhu s kávou.

V roce 1986 se v Chiapasu konal První rolnický kongres (*Primer Congreso Campesinos*), dvanáct let po indiánském kongresu a byl zcela odlišný. Sešlo se tu mnoho již dobře organizovaných a fungujících organizací, jak vládních (CNC), tak odborových (CIOAC, CNP,..) Účastníci se shodli na společném požadavku, a to, že dotace na zemědělství by se měly zvýšit. Kongres byl doprovázen demonstracemi rolníků před vládním palácem v Tuxtle Gutiérrez.

V roce 1988 nastupuje do guvernérského úřadu José Patrocinio González Blanco Garrido, který legalizoval úpravu státního trestního zákoníku, v němž zakazuje samovolné zabírání půdy rolníky, blokády státních institucí, masové demonstrace a jakékoliv další

⁷⁸ HIGGINS (2004, 150)

⁷⁹ MÁCHA (2003, 89)

protesty. Do čela rady v každé vesnici nasazuje člena vládní strany PRI . Byla to motivováno jednoznačně snahou zabránit dalším nepokojům.

V roce 1991 byla založena Národní nezávislá rolnická aliance Emiliano Zapata ANCIEZ⁸⁰, která se těšila značné podpoře mezi rolníky nejvíce v regionech Los Altos, La Selva, Fronteriza a Norte – zcela logicky v těch nejhudších. Strana se soustředila především na kritiku provádění pozemkové reformy a pořádala protesty a demonstrace, čímž se silně znelíbila vládě. Jelikož represe proti straně neustále sílily, musela přejít v roce 1993 do ilegality. Vláda namířila represe i proti církvi, kterou vinila za radikalizaci rolníků, protože hlásala tzv. teologii osvobození. V Chiapasu panovala dost napjatá politická atmosféra poznamenaná strachem.

6.2. ZAPATISTICKÉ POVSTÁNÍ

1. ledna 1994, symbolicky v den, kdy Mexiko přistoupilo do severoamerické zóny volného obchodu, upoutala svět zpráva o útoku asi 2000 rebelů dosud neznámé Zapatovy armády národního osvobození EZLN, kteří obsadili radnice a uspořádali mítinky v chiapasských městech San Cristobal de las Casas, Ocosingo, Altamiro a Las Margaritas.⁸¹ Zároveň napadli vojenskou základnu Pancho Nuevo, kde získali další zbraně. V nedaleké věznici propustili 179 vězňů.⁸² Unesli také bývalého guvernéra Castellanose Domíngueze (1982–1988), kterého postavili před „indiánský soud“. Guvernér byl odsouzen k smrti, následně byl ale omilostněn a musel několik dní pracovat na poli s kukuřicí. Mexická armáda brzy zareagovala a do oblasti poslala 12 000 vojáků, což byla pětina celé mexické armády. Jednotky byly vybaveny těžkou technikou, tanky a letadly. Armádě se tak podařilo brzy zatlačit povstalce zpátky do Lacandonské džungle, kde měli své útočiště. Hnutí bylo prakticky poraženo, ale rozhodně se nerozpadlo, ani neztrácelo na vlivu. V bojích zemřelo asi 50 vládních vojáků a policistů a více než 70 zapatistů a 270 civilistů⁸³. Mnoho rolníků, kteří nepatřili mezi povstalce EZLN, muselo před postupem armády utéct do hor.

Brzy se o povstání začala zajímat média z celého světa. Do oblasti dorazilo mnoho novinářů, kteří zapatisty představili světu jako mayské indiány, kteří dlouhou dobu trpěli pod nadvládou Španělů a nyní jsou vykořisťováni svou vlastní vládou. Organizace

⁸⁰ *Presidencia de la república* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-04-12]. Dostupné na <<http://foros.fox.presidencia.gob.mx/read.php?30,165357>>.

⁸¹ PEČÍNKA (1998, 164)

⁸² COLLIER (2005, 2)

⁸³ MÁCHA (2003, 114)

zaměřující se na lidská práva informovaly o krvavém postupu mexické armády. Tak si zapatistické hnutí získalo sympatie světové veřejnosti, na mnohých místech v zahraničí se pořádaly demonstrace na jeho podporu. K manifestacím se připojily např. kanadské, italské, španělské a americké nevládní organizace. V tomto konfliktu média sehrála dost důležitou úlohu, o situaci se dovídali ihned lidé po celém světě, a to hlavně díky internetu. Na stránky EZLN se objevovaly nejnovější informace velice rychle.

Nemálo tomu napomohl i mluvčí EZLN *subcomandante insurgente* Marcos, jehož přesná identita není známa. Jisté ale je, že jde o bělocha, který mluví španělsky. Novináři ho popisují jako vzdělaného člověka s vytříbeným jazykem, který má smysl pro humor a ironii. Na fotografiích ho vždy vidíme s kuklou a dýmku. Více důvěryhodných informací o Marcosovi není známo. Mexická vláda ho nejdříve označila za cizince, který zneužívá indiány k dosažení svých cílů. Od tohoto stanoviska ale musela brzy odstoupit, protože z Marcosových projevů vyšlo najevo, že je Mexičan. Vláda pak vydala prohlášení, že jde o Rafaela Sebastiána Guilléna Vincente, který působil jako profesor desingnu pro grafickou komunikaci na národní metropolitní univerzitě v Xochimilcu.⁸⁴ Narodil se v roce 1957 v Tampicu v severním Mexiku.

Zůstává trochu záhadou, jak se mohl Marcos – jako běloch (indiáni je nazývají *ladinos*) – adaptovat mezi uzavřenou indiánskou komunitu, získat si její podporu a stát se jejím mluvčím. Legendární se stal jeho projev krátce po zahájení povstání na rádiové stanici Xoech⁸⁵, který začínal slovy: „*Hoy Decimos Basta!*“ – Dnes jsem řekli, dost!

Vláda nejdříve považovala hnutí zapatistů za nevýznamné, dokonce ani neměla přesnou představu o počtu aktivních sympatizantů hnutí. Až poté, co si Zapatisté získali podporu v zahraničí, byl prezident Salinas nucen se situací zabývat. Odvolal tak ministra vnitra Josého Patroncinia Gonzáleze Garridu. Ten byl, ještě jako guvernér Chiapasu, obviněn z represí proti rolníkům. 12. ledna prezident Salinas vyhlásil jednostranné příměří a vyzval povstalce, aby složili zbraně a zasedli k jednacímu stolu. Zřídil pro vyjednávání speciální Komisi pro usmíření a mír v Chiapasu COCOPA.⁸⁶ Do oblasti poslal pro uklidnění situace zásilky potravin.

6.2.1. Cíle a požadavky zapatistů

Zapatisté chtěli svým ozbrojeným povstáním v lednu roku 1994 především upozornit na situaci jižních mexických států, které se potýkají s extrémní chudobou, podvýživou dětí,

⁸⁴ SLAČÁLEK, DVORSKÁ (2003, 9)

⁸⁵ COLLIER (2005, 2)

⁸⁶ COLLIER (2005, 2)

vysokou mírou negramotnosti a téměř žádným přístupem k veřejným službám (vodovod, vzdělání, zdravotnictví). Dalším problémem je podle zapatistů fakt, že rolníci nemají dostatek půdy. Situaci se vláda téměř nezabývala a jich se cítil čím dál více frustrován. Dnes je již jisté, že se zapatistům podařilo zviditelnit se a upoutat zájem téměř celého světa. Vláda tak byla nucena pod mezinárodním tlakem začít situaci řešit, což ale neznamená, že by ji vyřešila. Jižní státy byly zanedbávány po mnoho desítek let, bude tedy ještě dlouho trvat, než se dostanou na úroveň ostatních vyspělejších států Mexika. Svoje požadavky zveřejnili zapatisté v prohlášení pod názvem Prohlášení z Lacandonského pralesa (*Declaración de la Selva Lacandona*). Dodnes bylo těchto prohlášení vydáno šest.

V podvědomí světové veřejnosti vešlo asi nejvíce první Prohlášení z Lacandonského pralesa⁸⁷ s podtitulem *Hoy Decimos Basta!*, které bylo zveřejněno během povstání v roce 1994. Zapatisté se tu představují jako lidé, kteří nemají vůbec nic, 500 let bojovali proti evropské nadvládě, za nezávislost, proti severoamerickému imperialismu, a pak proti diktátorům. Stěžují si také na vládní stranu PRI. Kritizují drancování bohatství jejich země cizími společnostmi, odkazují se přitom na článek 39 mexické ústavy, který říká, že národní suverenita spočívá v lidech, veškerá politická moc vychází z lidu a jejím cílem je především je chránit, lidé mají nezcizitelné právo upravit formu vlády.⁸⁸ Zároveň vyzývají Červený kříž, aby kontroloval jejich vojenské akce. Popisují zde přesně podobu jejich uniforem a vlajky. Dávají důraz na boj podle Ženevských konvencí a na ochranu civilního obyvatelstva. Jejich cíle v tomto dokumentu jsou poměrně obecné. Zejména boj za lepší práci, půdu, bydlení, jídlo, zdravotní péči, vzdělání, nezávislost, svobodu, demokracii, spravedlnost a mír.

Následující prohlášení jsou již věcnější a konkrétnější, většinou z nich zformuloval Marcos. V Pátém prohlášení z Lacandonského pralesa (*Quinta Declaración de la selva Lacandona*), vydaném v červnu 1998 Marcos rozebírá dohody ze San Andrés (viz níže), kde upozorňuje na práva všech domorodých obyvatel Mexika. Odvolává se také na občanskou společnost, která by měla hrát v tomto tématu větší roli, zároveň ale upozorňuje, že Zapatisté rozhodně ze svých požadavků neustoupí. Prohlášení končí slovy demokracie, svoboda a spravedlnost.

⁸⁷ *EZLN communique* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-18-04]. Dostupné na <<http://www.ezln.org/documentos/1994/199312xx.en.htm>>.

⁸⁸ *Constitución política de los Estados Unidos Mexicanos* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-05-04]. Dostupné na <<http://www.constitucion.gob.mx/index.php?idseccion=210>>.

Poslední prohlášení z Lacandonu – tedy šesté – bylo napsáno Marcosem v červnu roku 2005. Zapatisté v něm vyzývají jakákoliv hnutí nejen v Latinské Americe ale po celém světě, aby nepřestávala v boji proti neoliberalismu a za lidskost. Oslovují hnutí v Ekvadoru, Bolívii, Chile i na Kubě a apelují také na „dobré občany“ USA, aby se zapojili do boje proti svojí špatné vládě. V dalším bodě kladou důraz na mírové rozhovory a nenásilný boj. V prohlášení se objevují témata jako je ženská otázka, dobré vládnutí, atd. Marcos upozorňuje, že změny ve vládní systému se musejí dít zdola. Svůj tok myšlenek Marcos opět zakončuje hesly: demokracie, svoboda a spravedlnost.

Zapatisté dávají také silný důraz na postavení ženy ve společnosti a její práva. V roce 1993 byl přijat Revoluční zákon žen, který ženám garantuje stejná práva jako mužům. Brání je proti domácímu násilí, dává jim možnost rozhodnout se, kolik budou mít dětí, dává jim právo účastnit se na veřejném životě, právo na vzdělání, právo na spravedlivou mzdu za vykonanou práci. Ženy z řad zapatistů berou přijetí tohoto zákona za revoluční i z důvodu, že se na jeho přijetí podíleli také muži. Těžkou situaci žen popsala členka EZLN comandantka Fidelie následovně: „*Postrádáme přístup k pitné vodě, elektřině, vzdělání, důstojnému bydlení, silnicím, klinikám a nemocnicím, mnoho našich sester, žen, dětí a starých lidí umírá na léčitelné nemoci, podvýživu a při porodu....Žena také nosí vodu dvě tři hodiny denně ve vědru, dítě na zádech, pro potřeby domácnosti, ve které obstarává všechny domácí práce. Od malička musí pracovat. V dospělosti pracuje na poli, seje, pleje, s dítětem na zádech. Muži odcházejí pracovat na plantáže kávy a cukrové třtiny, aby vydělali trochu peněz na přežití, někdy už se nevrátí, protože tam zemřou.*“⁸⁹

6.2.2. Vznik a struktura Zapatovy armády národního osvobození – EZLN

Zapatova armáda národního osvobození vznikla podle vládního prohlášení z Ozbrojených sil národního osvobození FALN a ze Sil národního osvobození FLN, které se údajně formovaly na území Chiapasu od 80. letech.⁹⁰ Vláda podezírala EZLN ze spolupráce s guatemalským guerillovým hnutím Guatemalská národní revoluční jednotka URNG, proto ihned po vypuknutí povstání zavřela hranice s Guatemalou.

Vznik EZLN se zřejmě datuje od 80. let. Dnes je zřejmé, že hnutí pomáhalo zakládat několik levicově orientovaných intelektuálů (mezi nimi byl i Marcos), kteří rolníky zasvětili do teorie marxismu-leninismu. Příchod „intelektuálů“ se datuje do 17. listopadu

⁸⁹ *Britské listy*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-11-04]. Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/16316.html>>.

⁹⁰ KAŠPAR (1999, 270)

roku 1983,⁹¹ kdy zde založili svůj první tábor. Podle pozdějších výpovědí Marocese byl život v Lacandonské džungli velice těžký a v prvním roce téměř bojovali o přežití. Postupně se začali sžívat s domorodými obyvateli, ti je zasvěcovali do svého běžného života vyprávěli jim o vážných problémech, se kterými se potýkají. Toto byly nejspíš první impulsy pro zrod novodobého zapatistického hnutí.

O identitě členů EZLN víme velice málo, kdyby byla odhalena, čekala by je persekuce ze strany vlády. Mezi členy EZLN patří pravděpodobně rolníci z Lakandonského pralesa, jak indiáni, tak mestici. Širokou podporu mají jednotky i mezi chudými obyvateli Chiapasu, svědčí o tom jejich snadný průnik z pralesa do měst při povstání v roce 1994. Elity a vlastníci haciend se vlivu Zapatistů obávali.

O „šesti intelektuálech“ se neví také téměř nic, podle EZLN tři z nich hnutí již opustili. Zůstal pouze Marcos a jeho další dva spoluúčastníci, o jejichž postavení a funkci v EZLN můžeme pouze spekulovat. Jedna z teorií je, že pomáhají s technickým zajištěním hnutí a s výcvikem jednotek. Záhadou ale zůstává, že hluboko v Lakandonském pralesu, kde je většina vesnic bez elektrického proudu a vodovodu, spravují svoje internetové stránky.⁹² Zde se nabízí tvrzení, že Zapatistům pomáhá někdo z vnějšku.

Hnutí se začalo formovat v Lakandonském pralesu z několika důvodů. Bylo to vhodné místo pro tajné vycvičení jednotek i pro tábory, a navíc je na tomto území velká poptávka po půdě. Počet obyvatel se vlivem migrantů z Guatemaly rychle zvyšoval, napětí mezi rolníky narůstalo. Napjatou situaci ještě posílila změna mexické ústavy v roce 1992, kde bezzemci přišli o poslední naději na získání půdy. Většina obyvatel žila na hranici chudoby, a tak se pro ně stalo atraktivní vstup do jednotek EZLN, které slibovaly hájení jejich práv. Navíc obyvatelé Lacandonu mají překvapivě společnou identitu, všichni jsou *campesinos* – rolníci, zde se nehledí na to, kdo z jaké vesnice pochází. Indiáni v jiných místech Chiapasu totiž nerozlišují svou identitu podle kmenové příslušnosti, ale i podle toho, ke které komunitě (vesnici) se hlásí. Například v regionu Los Altos, se tzotzilský obyvatel jedné vesnice nehlásí ke stejné skupině jako tzotzilský obyvatel z jiné vesnice. Tyto vztahy jsou poměrně složité a pro Středoevropana trochu nepochopitelné. Jistě se ale v Chiapasu nedá mluvit o nějaké pan-indiánské identitě, jak by se z našeho pohledu mohlo zdát. I když zapatisté brání práva indiánů, nelze říci, že všichni indiáni je podroují, někteří jsou například úzce provázáni z členy PRI. V Lacandonské džungli nemají indiáni hluboké kořeny, byla to oblast dlouho neobývaná. S kolonizací se začalo až ve 40. letech 20. století,

⁹¹ HIGGINS (2004, 158)

⁹² MÁCHA (2003, 105)

kdy vláda nabádala indiánské kmeny z horských oblastí, aby osídlili severní oblast Chiapasu. Populace rostla velmi rychle z 10 000 obyvatel v roce 1960 na 200 000 obyvatel v roce 2000.⁹³ Je zřejmé, že Lacadonská džungle má pouze omezené možnosti a nemůže uživit nekonečné množství rolníků.

EZLN mají propracovanou strukturu založenou na přímé demokracii a tradičních principech vlády indiánských komunit. Struktura je založena na samosprávných obcích zvaných *Aguascalientes*. Jejich přesný počet není znám, ale odhadují se na desítky. Nacházejí se převážně ve východním Chiapasu, logicky v oblasti, kde má EZLN největší vliv. Základní správní jednotkou jsou obecní shromáždění zapatistických obcí. Tyto obce vysílají zástupce do Tajných revolučních indiánských výborů CCRI. Tento zástupce ale může být kdykoliv odvolán, neobhájí-li požadavky vesničanů. Tajných revolučních výborů je pět až šest, každý za určitou mayskou jazykovou skupinu. CCRI jsou podřízeni nejvyššímu orgánu, čímž je Generální štáb tajných revolučních indiánských výborů.⁹⁴

K zapatistům patří neodmyslitelně masky přes obličej, které chrání jejich identitu. Mají také svoji vlajku, která už na první pohled vypovídá, že jde o levicové hnutí. Zobrazuje totiž rudou pěticípou hvězdu na černém podkladu. Zapatisté většinou nosí vlastně ušité uniformy, je časté, že objevují i ve svém národním kroji. Do jejich řad se rekrutovaly i ženy, v maskách přes obličej a v tzotzilských a tzeltalských krojích. Zapatisté velice často začleňují do svých řad právě ženy, nejznámější z nich je asi Ramona, která občas promlouvá k novinářům a účastní se mezinárodních konferencí na podporu práv indiánů.

Nabízí se otázka, kde Zapatisté berou zbraně. Jak už bylo řečeno, jedná se o zbraně jako jsou lovecké pušky a běžné pistole, někdy také mačety. Podle vlády jsou Zapatisté vyzbrojováni a financováni ze zahraničí komunistickými levicovými vládami a jinými guerillovými hnutími. To Zapatisté popírají, dle jejich prohlášení jsou všechny jejich zbraně mexického původu. Některé jsou z jejich vlastních zásob, jiné získali při povstání. Dalším zdrojem zbraní je sama mexická armáda, která podle slov Marose zabaví zbraně pašerákům drog, část z nich odevzdá příslušným úřadům, ale zbytek rozprodá na černý trh, kde si je opět mohou koupit pašeráci drog nebo právě zapatisté.

Proti zapatistům nestála ale pouze armáda. Vznikaly polovojenské jednotky, které byly tiše podporovány a vyzbrojovány vládou, velkostatkáři a i některými indiány, kteří se obávali o své pozice. Aktivní byly i Bílé gardy.

⁹³ HIGGINS (2004, 168)

⁹⁴ MÁCHA (2003, 98)

6.2.3. Mírové rozhovory

Mírové rozhovory začaly 21. února 1994 v San Cristóbal de las Casas pod záštitou místního biskupa Samuela Ruize Garcíi. Proti jeho zprostředkování se postavily chiapasské elity, protože ho obviňovaly z nepřímé podpory povstání. Vláda vyslala vyjednávače Manuela Camacho Solise (bývalého starostu hlavního města). Jako ukázkou dobré vůle propustili zapatisté po zahájení rozhovorů uneseného bývalého guvernéra Domíngueze.

Začaly tak rozhovory, kterých se za stranu zapatistů zúčastnil mluvčí Marcos a 18 zástupců z řad různých indiánských skupin. Strany přicházely k jednacímu stolu s rozdílnými požadavky. Vláda chtěla úplné odzbrojení EZLN, zapatisté zase propuštění politických vězňů v Chiapasu, odchod armády, uznání EZLN jako válčící strany podle Ženevských konvencí, znovuoživení agrární reformy, zlepšení školství a zdravotnictví a neposlední řadě pak uznání autonomie zapatistických obcí. Po dvou týdnech jednání se účastníci shodli na 34 prozatímních bodech⁹⁵ –požadavcích, které měla na jedné straně projednat vláda a na straně druhé Generální štáb tajných revolučních indiánských výborů jako nejvyšší orgán struktury EZLN. Všeobecný optimismus z dojednaných bodů ale nevydržel dlouho. Vláda odmítla uznat EZLN jako oficiální válčící stranu a obvinila zapatisty z ovlivňování prezidentských voleb, které se konaly ve stejném roce. V červnu 1994 i autonomní obce EZLN odmítají dohody.

Zapatistické povstání poodkrylo krizi v mexické vládě, která dlouho zanedbávala nebo záměrně neřešila otázky chudého jihu. Navíc vyšlo najevo, že vládní jednotky zničily již v květnu 1993 v Chiapasu povstalecký tábor EZLN⁹⁶, celá aféra ale byla promlčena kvůli blížícímu se vstupu Mexika do NAFTA a veřejnosti bylo oficiálně sděleno, že šlo o běžnou akci proti pašerákům drog. Je tedy zřejmé, že vláda musela o formujícím se hnutí vědět. Rozpoutala se veřejná debata o činnosti vlády. Krach dohod vyvolal mezi veřejností pobouření, EZLN byla totiž v té době v Mexiku velmi populární.

Situace v Mexiku byla v polovině roku 1994 velmi napjatá, blížily se prezidentské a guvernérské volby. Vláda si velmi dobře uvědomovala svoji oslabenou pozici, proto oznámila plán investovat do zanedbaného Chiapasu 5 miliard pesos a vytvořit 14 tisíc nových pracovních míst.⁹⁷ Dění v Mexiku ale náhle poznamenala vražda prezidentského kandidáta vládní strany Luise Donalda Colosia, který se aktivně zapojoval do řešení

⁹⁵ HIGGINS (2004, 155)

⁹⁶ MÁCHA (2003, 111)

⁹⁷ MÁCHA (2003, 120)

situace. Objevilo se zde podezření, že byl zavražděn na popud konzervativního křídla PRI, jejíž byl členem. Veřejnost byla vládní situací znechucena. Do jisté míry překvapivě vyhrál v prezidentských volbách kandidát PRI Ernesto Zedillo Ponce de León. Člen vládní strany vyhrál i volby na post guvernéra v Chiapasu.

Po krachu mírových jednání mexická vláda zesilovala počty vojáků v oblasti. Atmosféra byla velice napjatá. Z toho období přichází i nejvíce stížností na porušování lidských práv, rolníci si stěžují na šikanu od vládních vojáků. V roce 1995 armáda zahájila silnou ofenzívu s cílem dopadnout vedení EZLN.

Mexická vláda byla navíc podporována americkou vládou prezidenta Billa Clintona, která měla obavy z destabilizace regionu, ve kterém měla nemalé ekonomické zájmy. Z dialogu se stal vládní monolog, ne-li diktát.

6.2.4. Obnovení rozhovorů – Dohody ze San Andrés (*Acuerdos de San Andrés*)

Mexická vláda si brzy uvědomila, že i přes svou jednoznačnou přesilu, není schopna povstalce zlikvidovat, naopak některé akce mexické armády končily fiaskem. Například ofenzíva v roce 1995, kdy se přes původní plány nepodařilo zlikvidovat povstalce, natož zajmout vedení EZLN. Rebelům se totiž podařilo dokonale splynout s rolníky. Zapatistům čím dál více rostla prestiž v zahraničí, proto mexické vládě nezbývalo než znovu zasednout k jednacímu stolu. Jednání se konala v San Andrés (autonomní obci EZLN), začala v dubnu roku 1995. Pro mnohé pozorovatele bylo překvapující, že EZLN po sérii represivních akcí mexické armády k jednacímu stolu vůbec zasedla. Postupně se debatovalo o následujících bodech: o právech indiánských obyvatel a jejich kultuře, o demokracii a spravedlnosti, o rozvoji a blahobytu, o usmíření v Chiapasu, o právech žen v Chiapasu a o ukončení násilí.⁹⁸ Průlom v jednáních nastal v únoru 1996, kdy povstalci dosáhli uzavření dohody o právech indiánských obyvatel a o jejich kultuře. To opět přidalo EZLN na popularitě. I vláda ale zašla ve svých ústupcích daleko, když neočekávaně souhlasila dokonce i s dohodami, které zaručovaly politickou a ekonomickou autonomii indiánských obyvatel. Závazky federální vlády vůči indiánským národům byly následující.⁹⁹

- Uznat indiánské národy ve federální ústavě.

⁹⁸ *Britské listy*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-11-04]. Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/16316.html>>.

⁹⁹ MÁCHA (2003, 177)

- Posílit účast indiánských národů a jejich zastoupení ve veřejném životě.
- Zajistit přístup k soudnímu systému a spravedlnosti.
- Podpořit kulturní projevy indiánských národů.
- Zajistit vzdělání a technické zázemí.
- Zajistit naplnění základních lidských potřeb.
- Podpořit produkci a vznik nových pracovních míst.
- Chránit indiány migrující za prací.

Nadšení veřejnosti z dohod opět netrvalo dlouho. Mexická vláda totiž nespěchala s ratifikací dohody ze San Andrés, navíc EZLN vystupňovala svoje požadavky. Vládní vyjednávači doufali, že se rebelové spokojí pouze s jistou formou autonomie na svém území, jenže EZLN požadovala radikalizační demokratizační reformy pro všechny indiánské národy po celém Mexiku.. Jednání tak v srpnu 1996 opět skončilo na mrtvém bodě. Při dalších pokusech vlády o vyjednávání se zapatisté odvolávali na již dohodnuté body ze San Andrés.

Jistý úspěch ale přece jenom rozhovory zaznamenaly. Na popud jednání vznikla v roce 1996 politická frakce EZLN, Zapatistická fronta národního osvobození FZLN. Už od začátku byla pozice strany oslabena, rozhodně do ní nevstoupili všichni členové EZLN. Zapatisté ji sice vzali na vědomí, ale příliš velké oblibě se netěšila. Nedařilo se jí prosazovat cíle EZLN. Do vedení strany se dostali představitelé mexické levice a FZLN slouží spíše jako informační servis EZLN. V roce 1999 navíc stranou otřásl skandál, když byl v cele v Tijuane nalezen mrtev její hlavní představitel¹⁰⁰. Mezi členy a příznivci EZLN se rozpoutala debata o dodržování lidských práv.

Po krachu jednání opět vzrůstala militarizace v regionu. Situace byla označena jako „*low intensity warfare*“¹⁰¹ neboli válka nízké intenzity. V skutečnosti se zase rozrůstala činnost armády v regionu. Autonomní obce byly vystaveny šikaně polovojenských jednotek. Do této doby spadají i největší čistky mexické armády.

Na podzim roku 1998 se členové EZLN opět sešli se zástupci vlády za účelem obnovení rozhovorů. V první řadě se diskutovalo o naplnění dohod ze San Andrés. Dalším bodem jednání byla demilitarizace Chiapasu, propuštění politických vězňů a umožnění návratu uprchlíků. Obě dvě strany se zavázaly v rozhovorech pokračovat.

¹⁰⁰ SMITH (2005, 278)

¹⁰¹ HIGGINS (2004, 155)

6.2.5. Případy porušování lidských práv

Válečný konflikt s sebou snad vždy přináší případy porušování lidských práv i svobod. Stejně tomu bylo i v Chiapasu. Velký počet armádního vojska a hustá síť policejních stanic způsobuje napětí v daném regionu. Ale k tomu v Chiapasu musíme ještě přidat Bílé gardy a polovojenské jednotky podporované místní vládou.

Nejhorších násilností se dopustila armáda při ofenzivě v roce 1994. Při bombardování zapatistických komunit a pohybu vojsk bylo nuceno až 20 000 lidí¹⁰² opustit svůj domov a ukrýt se hluboko v horách. Pro vládní jednotky bylo velice těžké rozeznat stoupence EZLN od běžných rolníků. (V roce 1994 jich bylo zavražděno na 700.)¹⁰³ Přítomnost armády také brání rolníkům ve styku s ostatními vesnicemi, kde dříve zcela běžně prodávali své výrobky. Na vrub si mexická armáda připisuje i zastrasování dívek a žen, v oblasti přibývají i počty znásilnění a rozmáhá se také prostituce.

Snad k největšímu excesu mexické armády došlo 22. prosince 1997, kdy polovojenské jednotky a ozbrojení civilisté zmasakrovali při mši v horské vesničce Acteal 45 civilistů, zejména žen a dětí.¹⁰⁴ Policie neudělala nic, aby útokům polovojenských jednotek zabránila. Motivem celé události bylo pravděpodobně vyrovnávání si účtů mezi stoupenci PRI a EZLN. O rok dříve bylo naopak devatenáct stoupců PRI zabito jednotkami EZLN. Sřety mezi těmito skupinami jsou v Chiapasu na denním pořádku, neustále dochází k mizení či únosu rolníků, nelegálnímu zatýkání a vraždám. I když bylo podáno mnoho stížností na činnost armády a policie ke generálnímu prokurátorovi, ani jeden případ nebyl prošetřen. Nebyly vyslyšeny ani hlasy nevládních organizací působících na území Chiapasu, které neustále upozorňovaly příslušné mexické úřady na porušování lidských práv a na nečinnost policie.

Nevládní organizace také ostře kritizovaly zabírání autonomních zapatistických vesnic (*Aguascalientes*) armádními jednotkami, odkud většinou předtím byli vyhoštěni mezinárodní pozorovatelé a rolníci si ztěžovali na kruté zacházení vojáků, na případy bití, znásilňování a neoprávněné zatýkání. V několika případech si z obcí armáda udělala vojenskou základnu.

Situace se začala měnit až po roce 2000, kdy byl prezidentem zvolen Vicente Fox Quesada, kandidát opoziční Strany národní akce, který se zavázal dodržovat lidská práva. Sešel se zástupci zahraničních organizací zabývajících se touto otázkou a slíbil, že

¹⁰² MÁCHA (2003, 124)

¹⁰³ SLAČÁLEK, DVORSKÁ (2003, 11)

¹⁰⁴ *Human rights watch* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-12-04]. Dostupné na <<http://www.hrw.org/wr2k1/americas/mexico.html>>.

ustanoví transparentní komisi, která bude mít za úkol prošetřit zločiny PRI, včetně vyšetřování porušování lidských práv.

Po roce 2000 ale potyčky mezi EZLN, policisty a polovojenskými jednotkami pokračují. V červnu 2000 byl zaznamenán útok zapatistů na policii, což byla opět jedna z odvetných akcí. Návist mezi těmito frakcemi je natolik silná, že bude trvat ještě hodně dlouho, než případy porušování lidských práv z Chiapasu úplně vymizí.

6.3. ZAPATISTÉ DNES – PERSPEKTIVY VÝVOJE

Rok 2000 byl v jistém smyslu pro Mexiko rokem přelomovým, jak už bylo řečeno, byl přerušen 71letý monopol na vládu jedné strany. Prezidentem byl zvolen Vicente Fox Quesada, opoziční kandidát. EZLN tak ztratila jednoho z hlavních nepřátel, Institucionální revoluční stranu, kterou tak ostře kritizovala. Proto také zájem mexické společnosti o EZLN trochu upadl. Zkorumpovaná PRI ztrácí pozici ve vládě, stále má ovšem velký vliv především na média.

Zapatisté se dnes řadí do tzv. grassroots hnutí, *tedy hnutí „vyrůstající zdola“*. *Jedná se o nehierarchická hnutí a sítě často neformálního charakteru bez řídicích center.*¹⁰⁵ Vyjadřují se k tématům jako je ženská rovnost, práva homosexuálů, vystupují proti globalizaci, liberalizaci, imperialismu. Razantně odmítají politiku USA a staví se negativně proti nadnárodním společnostem, jako je Coca Cola, Wall Mart, Ford,... Zároveň na sebe EZLN vzala roli mluvčího domorodých obyvatel celé Latinské Ameriky a staví se do role obháje jejich práv. Především pak hájí domorodá práva na užívání vlastního jazyka, půdy a kultury. Marcos se ve svých projevech staví za myšlenku celoamerické indiánské jednoty. Pobízí indiány, aby spolu s EZLN bojovali za její cíle a myšlenky. Kvůli tomuto postoji jsou často zapatisté kritizováni. Ne všichni indiáni Latinské Ameriky se totiž ztotožňují s jejich postoji. Marcos se například vyjadřoval jménem indiánů k situaci v Kosovu, což zní přinejmenším zvláště, protože málokterý indián tuší, kde Kosovo leží.

Díky svému odporu k nadnárodním společnostem se Zapatisté čím dál tím více hlásí k myšlence Fair Trade a na území Lacandonské džungle se zakládají ekologická družstva pro pěstování kávy.

Dnes zapatisté ve svých kampaních aktivně pokračují, už ale demokratickými prostředky. Podle některých autorů se ozbrojeného boje vzdali, i když ve svých prohlášeních deklarují, že jsou na něj stále připraveni. Svůj cíl ale ozbrojený boj

¹⁰⁵ *Britské listy*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-21-04]. Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/16316.html>>.

jednoznačně splnil. Zapatisté si povstáním v roce 1994 získali pozornost celého světa. Dodnes pořádají informační kampaně, pochody, demonstrace a to nejen v Chiapasu, ale po celém území Mexika.

Jednoznačně největším úspěchem EZLN bylo přijetí ústavního zákona o právech indiánských obyvatel v souladu s Dohodami ze San Andrés. V roce 2001 uspořádali zapatisté pochod po 14 státech Mexika pod názvem Pochod za důstojnost domorodých obyvatel.¹⁰⁶ Vešel ale do podvědomí spíše jako „Zapatour“. V březnu vystoupili na půdě federálního Kongresu a comandantka Esther, zde pronesla projev na podporu nového zákona. Jednání o ústavním zákonu bylo velice složité, nakonec byl přece jen 25. dubna 2001 schválen Senátem. Jeho konečný podpis ale rozpoutal debatu mezi nejširší veřejností. Zákon totiž rozhodně nesplňoval všechny požadavky z dohod ze San Andrés. *„Indiánské obce tak přišly o možnost volně nakládat se svým přírodním bohatstvím a vystupovat jako subjekty veřejného práva. Zákon neuznal indiánské skupiny jako svébytné národy a neudělil jim autonomii v tom pojetí, za které četné indiánské organizace po mnoho let bojovaly. Na druhou stranu přiznal indiánským obcím právo vytvářet si vlastní politické struktury, rozsuzovat vnitřní spory dle zvykového práva a využívat tradiční přístupy v obdělávání půdy, vzdělávání a medicíně, mimo jiné. Zákon také zakotvil např. povinnost federální vlády a státních vlád respektovat rozhodnutí a přání indiánských obcí při formulaci ekologické, rozvojové, sociální, zemědělské, vzdělávací a zdravotní politiky.“*¹⁰⁷ Zapatisté se tak dočkali naplnění některých svých požadavků, nicméně nebyly splněny všechny body z jednání v San Andrés, proto ve své činnosti nadále pokračují.

V roce 2003, kdy se v Mexiku konal summit Světové obchodní organizace (WTO), která zde jednala o další liberalizaci světového obchodu, se Zapatisté přidali k protestům a kritice. Marcos na účet „vyspělého severu“ řekl: *„Tohle je světová válka mocných, kteří chtějí změnit planetu na soukromý klub, kam si vyhrazují právo odmítnout přístup. Exkluzivní luxusní zóny, kde se setkávají, komplex hotelů, restaurací a rekreačních zařízení, zón chráněných armádami a policejními silami jsou mikrokosmem jejich projektu pro celou planetu. Všichni jsme dostali možnost být v této zóně, ale pouze jako sluhové...“*¹⁰⁸

¹⁰⁶ *Z media institute* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-21-04]. Dostupné na <<http://www.zmag.org/content/showarticle.cfm?SectionID=59&ItemID=10482>>.

¹⁰⁷ MÁCHA (2003, 142 dle Briseño, G.: *La traición legislativa a los Acuerdos de San Andrés. Causa Ciudadana, Congreso Nacional Indígena, Rizoma a Creadores Académicos e Intelectuales*, México 2001)

¹⁰⁸ *Britské listy*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-21-04]. Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/16316.html>>.

V roce 2006 podnikli zapatisté znovu informační kampaň po 20 mexických federálních státech, jejímž cílem bylo šíření jejich myšlenek a přiblížení jejich činnost mexickému lidu. Na své cestě se také snažili poznat, jak žijí ostatní obyvatelé Mexika, popřípadě podpořit další levicové hnutí v boji za svoje cíle. Na svých cestách neustále předčítají Šesté prohlášení z Lakandonského pralesa.

10. dubna se již tradičně každý rok slaví výročí smrti Emiliina Zapaty, ne jinak tomu bylo i v roce 2007. Zapatisté začali naplňovat některé body z Dohody ze San Andrés. Jejich samosprávné obce *Aguascalientes* byly přejmenovány na *Caracoles* a zároveň byly uznány zároveň gubernérem Chiapasu i mexickou vládou. Striktně proti se ale postavili poslanci za Chiapas, kteří tento krok označili za nezákonný a protiústavní.

Zapatisté se jednoznačně staví za levicové ideály a situace v Latinské Americe jim vychází vstříc. Dnes můžeme říci, že se Latinská Amerika orientuje doleva. Stačí jen připomenout státy a jejich vůdce jako je Venezuela a Hugo Chávez, Bolívie a Evo Moráles, Chile a Michelle Bacheletová. Podle současné situace se dá očekávat, že levicová orientace bude pokračovat. Ve volbách v roce 2006 v Mexiku se levice téměř dostala k vládě, kdy byl její kandidát André Manuel Lopez Obrador ze strany PRD s 35,31 % hlasy těsně poražen kandidátem PAN Filipem de Jesus Calderonem, který získal 35,89 % hlasů.¹⁰⁹ Pro Zapatisty byl samozřejmě přijatelnější prezidentský kandidát Obrador, ani ten se ale nevyhnul kritice Marcose, a to hlavně díky tomu, že poradcem pro jeho kampaň byl bývalý prezident Salinas, který změnil článek 27 mexické ústavy, mimo jiné bývalý dlouholetý člen strany PRI. Zapatisté budou vždy stát za levicově orientovaným kandidátem na prezidentské křeslo. Podle jejich názoru, musí ovšem změna přijít ze zdola od prostých lidí a ne shora od vlády, která je dle jejich názoru zkorumpovaná. Velkou naději a podporu proto vkládají do různých hnutí po celém Mexiku, která jsou levicově a protikapitalisticky orientovaná.

¹⁰⁹ CIA – The world factbook [online]. 17. dubna 2007. [cit. 2007-21-04]. Dostupné na <<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/mx.html#Govt>>.

7. ZÁVĚR

Mexická vláda dlouho zanedbávala nespokojené hlasy z jižních federativních států, jako je Chiapas. Indiáni se potýkali s chudobou, podvýživou dětí, nedostatkem půdy a pracovních příležitostí a také s nezájmem svých poslanců a vládních představitelů. Jediným způsobem, ve kterém viděli možnost, jak na sebe upozornit, bylo vojenské povstání. Rozhodně ale nepovstali jenom proti liberalismu a globalizaci, jak je často interpretováno. Chtěli, aby se celý svět dozvěděl o jejich problémech a mexická vláda je konečně začala brát vážně.

V první řadě chtěli řešit svoje problémy s chudobou a půdou. Na globalizaci se odkazují, aby dokázali dnešní propojenost světa. Jistě si ale uvědomují i její výhody, protože to byla právě globalizace a moderní komunikace, které je vynesly na vrchol světového zájmu v 90. letech. Zapatistické hnutí, i přesto že se zformovalo v „pralese“ respektive v Lacandonské džungli, je velice pokrokové a moderní. Nastínilo svoji vlastní strategii autonomní, demokratické správy. Věnuje se i otázce rovnosti příležitostí, kterou ve svém systému uplatňuje. Dále dává důraz na environmentální problémy. V dnešní době se změnilo svůj charakter z bojových jednotek na hnutí, které vyrůstá zdola a jeho vliv přesahuje hranice Chiapasu.

Zapatova armáda národního osvobození dosáhla jistě velkých úspěchů, na které může být vedení EZLN – ať už je to kdokoli – hrdé. Celkem malému počtu zapatistů (ve srovnání s počtem obyvatel Mexika) se podařilo velmi dobře zviditelnit, získat pozornost široké veřejnosti a nakonec dosáhnout změny mexické ústavy v roce 2001. To je jistě světlá stránka věci.

Negativní byla ale reakce mexické vlády v roce 1994, která zahájila poměrně těžkou ofenzívu a následnou persekuci příznivců zapatistů. Mnohdy je armáda nerozeznávala od běžných rolníků. Navíc zapatisté se snažili o to, aby vláda dodržela body, které se zavázala splnit podle dohod ze San Andrés. V pozměněné ústavě je ovšem splněn pouhý zlomek těchto závazků. Ani tyto změny však problémy chudého jihu neřeší.

Vláda bude muset investovat během následujících desítek let do školství, zdravotnictví a veřejných služeb jižních států. Navíc je velmi pravděpodobné, že i počet migrantů z ostatních středoamerických republik se nebude snižovat. Dnešní prognózy ukazují, že přirozený přírůstek v Chiapasu bude i nadále mírně růst. To bude mít za následek další tlak na nové přidělení půdy, která ale už dnes v Chiapasu prakticky není. Kácení Lacandonské

džungle – výjimečného biotopu – bude nejspíš urychleno. Zastavit se může maximálně až na hranicích biosférické rezervace Monte Azules. Nedotknutelná příroda tak bude pravděpodobně uchráněna, ale stovky rolníků požadující půdu nebudou uspokojeny.

8. SHRNU TÍ

Cílem bakalářské práce je popsat v širších souvislostech sociální a politické konflikty v mexickém státě Chiapas a rozebrat geografickou charakteristiku státu.

Příčiny zrodu Zapatovy armády národního osvobození (EZLN) je třeba hledat v minulosti. Není to skupina, která se zformovala v 90. letech 20. století. Kořeny tohoto zapatistického hnutí sahají až na začátek 20. století, zejména pak do období mexické revoluce, následné agrární reformy a vzniku strany PRI. Svůj vzor viděla v rolnických a v guerrilových hnutích, které ovlivňovaly dějiny celé Latinské Ameriky.

Svoji roli v zaostalosti Chiapasu sehrály také přírodní podmínky, horský terén, nedostatečná infrastruktura a všeobecná roztroušenost vesnic. Není to tedy pouze chyba činnosti vlády, které se nedařilo situaci efektivně neřešit. Své sehrál i globální trh. Chudobu ještě více prohloubila krize na mezinárodním trhu s kávou v 80. letech, kdy ceny této komodity, na kterých byli závislí mnozí rolníci v Chiapasu, výrazně poklesly.

Novou nadějí pro Chiapas se stal prezident Vicente Fox Quesada, který vyhrál volby jako opoziční kandidát PRI. Tím byl přerušen vládní monopol PRI, která se udržela u moci 79 let. 25. dubna 2001 schválila vláda ústavní zákon o právech indiánských obyvatel, který přinesl zapatistům mimo jiné uznání jejich autonomních obcí. EZLN se v posledních letech profiluje jako moderní hnutí, které se prosazuje své požadavky mírovou cestou.

Klíčová slova:

- Zapatisté, EZLN
- agrární reforma
- PRI
- mexická revoluce
- Chiapas
- Povstání v Chiapasu

SUMMARY

The aim target of this bachelor thesis is to describe social and political conflict in a Mexican state Chiapas in wider context and define its geographic characteristic.

Causes of formation of the Zapatista Army of National Liberation EZLN are necessary to be found in the past. Zapatista movement was not formed in the 1990s. The roots of this movement have to be found in the beginning of the 20th century, especially in the times of Mexican revolution, agrarian reform and origin of the political party PRI. It was significantly inspired by peasant and guerrilla movements, which influenced history of the whole Latin America.

Natural conditions, mountainous terrain, inadequate infrastructure and extreme dispersion of the population into numerous remote and small communities are the other causes of Chiapas' underdevelopment. Mexican government was not able to resolve the situation effectively. There were also other aspects that were the cause of this situation. The other causes of underdevelopment have to be found in global economy. The poverty in Chiapas was aggravated by coffee crisis in the eighties of the 20th century. In this time coffee prices fell down. Most of the local peasant was dependent of this commodity.

New hope for Chiapas became president Vicente Fox Quesada, who won the presidential elections in 2000 as the opposition candidate of PRI. So the ruling monopoly of PRI broke down after 71 years. 25. of April 2001, the constitution law about the rights of indigenous people was ratified. Among others, it gave autonomy to Zapatista villages. In recent years EZLN seems to be like modern movement, which propagates its targets by peaceful way.

Key words:

- Zapatista, EZLN
- agrarian reform
- PRI
- Mexican revolution
- Chiapas
- uprising in Chiapas

9. BIBLIOGRAFIE

- ÁLVARES, María: *La población halante de lenguas indígenas en México*, México D. F. Instituto de Geografía UNAM , 2005, ISBN: UNAM 970-32-2621-3
- COLLIER, A. George.: *Basta: Land and the Zapatista Rebellion in Chiapas*. Oakland, The Institute for Food and Development Policy, 2005, ISBN 0-935028-978
- DVORSKÁ, Alice.; SLAČÁLEK Ondřej.: *10 let revoluce, Zapatisté v Mexiku*. příloha časopisu A-kontra, ČSAF, 2004
- Et al.: *Konflikty v současném rozvojovém světě*. Praha, Oeconomica, 2005, ISBN 80-254-0943-1
- FISHER, John: *Mexiko*, Brno: Nakladatelství JOTA, 2003, ISBN: 80-7217-218-2
- HALL, Carolyn; BRIGNOLI, P. Hector: *Historical atlas of Central America.*, Norman, University of Oklahoma Press, 2003, ISBN 0-8061-3038-5
- HIGGINS, Nicholas: *Understanding the Chiapas rebellion*. Austin TX, University of Texas Press, 2004, ISBN 0-292-70565-4
- KAŠPAR, Oldřich.: *Dějiny Mexika*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 1999, ISBN 80-7106-269-3
- MÁCHA, Přemysl.: *Indiáni a volební demokracie.*, Ostrava, Ostravská univerzita v Ostravě, 2004, ISBN 80-7042-643-8
- MÁCHA, Přemysl.: *Plamínek v horách, požár v nížině*. Brno: Doplněk, 2003, ISBN 80-7239-145-3
- NOBLE, John.; et al.; *Mexiko*. Praha: Nnakladatelství Svojtka a Co., 2003, ISBN 80-7237-674-8, s. 813
- NUEMANN, Pavel., VÍT, Zbyněk.: *Aktuální otázky světové ekonomiky – Přístupy USA, Kanady a Mexika k vytvoření či budované zóně volného obchodu*, Praha, VŠE v Praze, 2000, ISBN 80-245-0098-1
- OPATRNÝ, Josef. : *Stručná historie států – Mexiko.*, Praha, Libri, 2003, ISBN 80-7277-185-X
- PATRIK, Miroslav., ANDER Martin., DOLEJŠÍ Karel., PEČÍNKA Pavel.: *Vzbouřený Chiapas*, Brno, Iniciativa na podporu EZLN, 1998
- PEČÍNKA, Pavel.: *Od Guevary k Zapatistům*. Brno: Doplněk, 1998, ISBN 80-85765-96-9
- POSTERO, Nancy.; ZAMOSC Leon.: *The struggle for indigenous rights in Latin America.*, Portland, Sussex Academic Press, 2004, ISBN 1-84519-063-7

- SKIDMORE, Thomas.; SMITH, Peter.: *Modern Latin America.*, New York., Oxford Univesity press, 2005, ISBN 978-0-19-517013-9
- SLAČÁLEK, Ondřej., DVORSKÁ, Alice: *Zapatisté v Mexiku: 10 let revoluce*, Britské listy, 2003
- SMITH, Peter. : *Democracy in Latin America*, New York, Oxford university press, 2005, ISBN 0-19-515759-1
- ZAPEDA, Rosalía, Vidal: *Las Regiones Climáticas de México*. Mexico, D. F., Instituto de Geografía, UNAM, 2005, ISBN 968-36-8090-9
- *Amnesty international* [online]. 1. duben 2006. [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGAMR410182006?open&of=ENG-MEX>>.
- *Asi es Chiapas* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-07]. Dostupné na <<http://www.asieschiapas.gob.mx/?accion=mostrarpaginas&consecutivo=2&idcategoria=3&idpadre=0>>.
- *Britské listy*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-01-03]. Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/16316.html>>.
- *CIA – The world factbook* [online]. 17. dubna 2007. [cit. 2007-21-04]. Dostupné na <<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/mx.html#Govt>>.
- *Constitución política de los Estados Unidos Mexicanos* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-05-04]. Dostupné na <<http://www.constitucion.gob.mx/index.php?idseccion=210>>.
- *E-México Programa de Apoyos Directos al campo* [online]. 2006. [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <http://www.e-mexico.gob.mx/wb2/eMex/eMex_Programa_de_Apoyos_Directos_al_Campo_PROCAMPO>.
- *Enciclopedia de los Municipios de México* [online]. 2005. [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <<http://www.e-local.gob.mx/work/templates/enciclo/chiapas/municipios/07101a.htm>>.
- *EZLN communique* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-18-04]. Dostupné na <<http://www.ezln.org/documentos/1994/199312xx.en.htm>>.
- *GORP – destination guides* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na <http://gorp.away.com/gorp/location/latamer/mexico/pks_sout.htm>.

- *H. Ayuntamiento de Tuxtla Gutiérrez* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-21-04]. Dostupné na <<http://www.zmag.org/content/showarticle.cfm?SectionID=59&ItemID=10482>>.
- HALL, Gillette; HUMPHREY, Christopher: *Mexico: Southern states development strategy*, 2003 World Bank report No. 31116, [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&theSitePK=523679&entityID=000012009_20050105100328&searchMenuPK=64187283&theSitePK=523679>.
- *Human rights watch* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-12-04]. Dostupné na <<http://www.hrw.org/wr2k1/americas/mexico.html>>.
- *Chiapas, la ventana a la frontera sur* .[online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-16]. Dostupné na <<http://www.chiapas.com.mx/home.php>>.
- *Chiapas, Secretaría de turismo*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na <<http://www.chiapasvirtual.gob.mx>>.
- *Chiapas, Secretaría de Pueblos Indios*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-22]. Dostupné na <<http://www.sepi.chiapas.gob.mx/defaultpueblos.asp>>.
- *Indymedia* [online]. 2007-26-3. [cit. 2007-06-04]. Dostupné na <http://mexico.indymedia.org/tiki-list_file_gallery.php?galleryId=21>.
- *Instituto de Geografía de Universidad Nacional Autónoma de México. Las Regiones Climáticas de México* .[online]. Nedatováno [cit. 2007-01-03]. Dostupné na <<http://www.igeograf.unam.mx/instituto/publicaciones/temas-sel/regclimmex/index.html> >.
- *Instituto Nacional de Estadística, Geografía e informática*. [online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-22]. Dostupné na <<http://www.inegi.gob.mx/inegi/contenidos/espanol/prensa/Boletines/Boletin/Comunicados/Especiales/2006/Septiembre/comunica2.pdf?s=est&c=7266>>.
- *International coffee organization* [online]. 21. srpen 2002. [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <<http://www.ico.org/documents/globalcrisis.pdf>>.

- *International maize and wheat Improvement center* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <http://www.cimmyt.cgiar.org/Research/Economics/map/research_tools/manual/pdfs/PRM_Part4.pdf>.
- *Klimadiagramme weltweit* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-01-03]. Dostupné na <http://www.klimadiagramme.de/pics/st_mex.html>.
- *Mexico – Chiapas - Programmatic Economic Development Loan (PEDL)*, Report No. PID11530, 2002, World Bank, [cit. 2007-27-04]. Dostupné na <http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000094946_0301090403283>.
- *National parks service* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na <<http://www.planeta.com/ecotravel/mexico/parques/chiapas.html>>.
- *Nature* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-05-11]. Dostupné na <<http://www.nature.org/wherewework/northamerica/mexico/work/art8619.html>>.
- *Planeta – global journal of practical ecotourisms* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-03-24]. Dostupné na <<http://www.planeta.com/ecotravel/mexico/mexparks2.html>>.
- *Población* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-02-07]. Dostupné na <<http://cuentame.inegi.gob.mx/poblacion/habitantes.aspx?tema=P>>.
- *Political database of the Americas* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-04-04]. Dostupné na <<http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Mexico/mexico2004.html>>.
- *Presidencia de la república* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-04-12]. Dostupné na <<http://foros.fox.presidencia.gob.mx/read.php?30,165357>>.
- *Secretaria de Pueblos Indios* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-06-04]. Dostupné na <http://www.sepi.chiapas.gob.mx/Quienes_somos/Quienes_somos.html>.
- *World Climate* [online]. 5. ledna 2005. [cit. 2007-06-05]. Dostupné na <<http://www.worldclimate.com/>>.
- *WHKMLA: Historical atlas*. [online] 2006. [cit. 2007-01-03]. Dostupné na <<http://www.zum.de/whkmla/histatlas/centramerica/haxcamerica.html>>.
- *Z media institute* [online]. Nedatováno. [cit. 2007-21-04]. Dostupné na <<http://www.zmag.org/content/showarticle.cfm?SectionID=59&ItemID=10482>>.